

ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของกลุ่มประชาสังคม พื้นที่สุราษฎร์ธานี

Social Capital and the Civil Society Strengths of in Suratthani Province.

ศิริพร เพ็งจันทร์¹ | Siriporn Pengjan

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษารูปแบบปฏิบัติการของกลุ่มประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานี เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิเคาระห์สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (non-structured interview) จากกลุ่มเป้าหมายจำนวน 4 กลุ่ม คือ เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอ่าวบ้านดอน กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์จังหวัดสุราษฎร์ธานี มูลนิธิป่า - ทะเลเพื่อชีวิต² และมูลนิธิริักษ์ไทย ภายใต้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน 4 ด้าน คือ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม และทุนทางสถาบัน โดยเป็นต้นทุนหลักในการปฏิบัติการของกลุ่มประชาสังคมทั้ง 4 กลุ่ม พบว่า 1) เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอ่าวบ้านดอน มีทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม และทุนทางสถาบัน 2) กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีทุนมนุษย์ ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม และทุนทางสถาบัน 3) มูลนิธิป่า - ทะเลเพื่อชีวิต พบว่า มีทรัพยากรธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม และทุนทางสถาบัน 4) มูลนิธิริักษ์ไทย พบว่า ทุนมนุษย์ และทุนทางสถาบัน ดังนั้นทุนทางสังคมของกลุ่มประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานีมีหัวใจสำคัญอยู่ที่การใช้

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี

²เครือข่ายปกป้องเกาะแห่งชีวิต : มูลนิธิป่า - ทะเลเพื่อชีวิต

ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมเป็นกลไกก่อสร้างให้กลุ่มประชาสังคมขับเคลื่อนที่เข้มแข็งและสร้างชุมชนที่ยั่งยืน

คำสำคัญ : ทุนทางสังคม กลุ่มประชาสังคม ชุมชนท้องถิ่น

Abstract

This research aims to investigate the operating pattern of four civil society groups in Suratthani province. This Participatory Action Research - PAR aims based on a gathering of data by non - structured interview. The four civil society groups in Suratthani province namely Aew Baan Don's Natural Resources management Network, Youth Creative Group's Suratthani, Forest and Sea for life Foundation and RaksThai Foundation. The social capital framework is categorized into four elements; 1) Natural resource capital 2) Human capital 3) Wisdom and cultural capital and 4) Institutional capital. When applying the social capital framework with these four civil society groups, it is found that 1) Aew Baan Don's Natural Resources management Network has Natural resource capital, Human capital, Wisdom and cultural capital and Institutional capital. 2) Youth Creative Group's Suratthani has Human capital and Wisdom, cultural capital and Institutional capital 3) Forest and Sea for life Foundation has Natural resource capital, Human capital, Wisdom and cultural capital and Institutional capital. 4) RaksThai Foundation has Human capital and Institutional capital. Therefore, it can be seen that social capital of the civil society groups in Suratthani province has made use of the existed social capital as mechanisms to build strong and sustainable communities

Keywords: Social Capital, Civil Society, Local Community

ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของกลุ่มประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานี

ความนำ

ทุนทางสังคม (Social Capital) ถือเป็นจุดแข็งของสังคมไทย โดยในหลาย ๆ ชุมชนบทบาทของทุนทางสังคมมีส่วนอย่างมากต่อการรวมกลุ่มและการสร้างทุนมนุษย์ที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ของการรวมกลุ่มของภาคประชาชน การเสริมสร้างศักยภาพของกลุ่มแกนนำและการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน (พรชัย ตระกูลวรานนท์, 2549 : 28) แนวคิดทุนทางสังคมได้ถูกกล่าวถึงอย่างจริงจังในปี 2540 โดยสำนักกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ซึ่งพยายามให้สังคมไทยได้หันกลับไปมองคุณค่าที่เคยมีอยู่ในตัวบุคคล เช่น ความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นต้น รวมถึงสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพชน เช่น ความเชื่อ ภูมิปัญญา ประเพณี และวัฒนธรรมที่มีอยู่ในทุกชุมชน ซึ่งถือเป็นศักยภาพของการพัฒนาชุมชน และได้ฟื้นฟูสังคมที่สูญหายให้กลับมาใช้ในการพัฒนาชุมชนอีกครั้ง (วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์, 2548 : 48)

ความเข้มแข็งของชุมชนนั้นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญที่จะเชื่อมโยงวัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ การสร้างทุนทางสังคมจึงเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทุกชนิด การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน การควบคุมสังคม โดยอยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันและพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน อย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การปกครอง ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ จะนำไปแบบสัมพันธ์กันทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและมั่นคง สิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยการรวมตัวเคลื่อนไหวของกลุ่มคนเพื่อการจัดการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชนโดยการนำทุนทางสังคมมาเพิ่มศักยภาพชุมชน ด้วยกระบวนการและกิจกรรมที่มีหลากหลาย โดยกลุ่มเหล่านั้นหน่วยภาครัฐไม่ได้เป็นผู้จัดตั้ง ไม่ใช่ภาคธุรกิจ (ซึ่งดำเนินงานโดยมุ่งหวังผลกำไร) แต่ประชาชนเป็นผู้จัดตั้งเอง ซึ่งคือกลุ่มประชาสังคม (Civil Society) นั้นเอง เพราะฉะนั้นกลุ่มประชาสังคมจึงเกิดจากคนในสังคมมีจิตสำนึกร่วมกันมารวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาหรือกระทำบางอย่าง โดยเน้นการแก้ปัญหามวลรวมของสังคมประโยชน์ ระยะเวลาของชาติและประชาชนเป็นสำคัญ เกิดขึ้นเมื่อมวลชนเกิดความคิดว่าพวกเขา ไม่สามารถพึ่งพาอำนาจของรัฐหรือผู้ปกครองได้ เพราะความไม่มีระบบในระบอบการปกครองของผู้นำ หรือความไม่มีเหตุผลของผู้กุมอำนาจจึงทำให้การรวมตัวกันเป็นกลุ่มจึงเกิดขึ้น หน้าที่ของกลุ่มประชาสังคม คือ

เน้นการดูแล ช่วยเหลือแก่ประชาชนทั้งเรื่องเงิน ความรู้ และช่องทางการต่อสู้แก่ประชาชนในส่วนที่รัฐทอดทิ้งและถูกอำนาจของทุนกดขี่

ภายใต้ภาวะการดังกล่าว แนวคิดที่ได้รับความสนใจมากขึ้น คือ แนวคิดทุนทางสังคม ซึ่งแนวคิดนี้แม้จะไม่ใช่อะไรใหม่ในสังคมไทยแต่ก็ไม่ได้มีการหยิบยกขึ้นมาให้เป็นรูปธรรมชัดเจน จนกระทั่งภายหลังภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจของไทย รัฐบาลได้กำหนดให้มีโครงการเพื่อการลงทุนทางสังคมโดยได้รับความช่วยเหลือทางวิชาการและเงินกู้จากธนาคารโลกเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยยึดหลักการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับทุนทางสังคม เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (สุทธิวรรณ สุขศรีตากูล, 2552 : 2)

สุราษฎร์ธานีมีเนื้อที่ประมาณ 12,891 ตารางกิโลเมตร หรือ 8,174,758.61 ไร่ เนื้อที่มากเป็นอันดับ 6 ของประเทศและมีพื้นที่มากที่สุดในภาคใต้ฝั่งทะเลด้านอ่าวไทย ด้านผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด (Gross Provincial Product: GPP) มีมูลค่า 164,837 ล้านบาทซึ่งขนาดใหญ่เป็นลำดับที่ 2 ของภาคใต้รองจากจังหวัดสงขลา (ร้อยละ 14 ของภาคใต้) และเป็นลำดับที่ 13 ของประเทศ ประกอบกับรายงานจากสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (Gross Regional and Provincial Product) รายงานเรื่องการกระจายรายได้ โดยสุราษฎร์ธานีเป็นจังหวัดที่มีการกระจายรายได้ต่อครัวเรือนอยู่ในระดับสูง เศรษฐกิจในภาพรวมของจังหวัดสุราษฎร์ธานีค่อนข้างมีเสถียรภาพ อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมีค่าเฉลี่ย 4.3 แต่จะพบว่าสัดส่วนภาคเกษตร ซึ่งเป็นภาคเศรษฐกิจสำคัญของจังหวัดได้ลดสัดส่วนใน GPP ของจังหวัดจากร้อยละ 39.6 ในปี 2554 เป็น 29.6 ในปี 2555 และยังพบอีกว่าอัตราการเจริญเติบโตของภาคเกษตรลดลงจนติดลบ (- 22.1) ในปี 2555 ในขณะที่ภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ ส่วนใหญ่มีการปรับตัวสูงขึ้น สำหรับจำนวนประชากรของจังหวัดมีกว่า 1,024,752 คน และแบ่งการปกครองเป็น 19 อำเภอ 128 ตำบล 1,078 หมู่บ้าน จะเห็นได้ว่าสุราษฎร์ธานีเป็นจังหวัดที่มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในทุกด้านโดยเฉพาะเศรษฐกิจมีความมั่นคง ประชากรจึงมีรายได้ค่อนข้างสูง (คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจังหวัดสุราษฎร์ธานี, 2557 : 4) ซึ่งจากการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ขนาดใหญ่ตามอัตราประชากร อัตราของความเจริญทางเศรษฐกิจของสุราษฎร์ธานีนั้นจึงมี

ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของกลุ่มประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานี

ความจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะ การมีการพัฒนาองค์ความรู้อยู่เสมอ การพัฒนาการประกอบอาชีพ การดูแลสุขภาพ และการหาปัจจัย 4 ที่จะช่วยให้มีชีวิตของประชาชนดีขึ้น

จากที่กล่าวมาสุราษฎร์ธานีเติบโตและขยายตัวทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูง แต่การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในพื้นที่สุราษฎร์ธานีค่อนข้างอ่อนแอ ส่วนกลุ่มภาคประชาสังคมในสุราษฎร์ธานีมีการทำงานที่ยังขาดบูรณาการและทำงานเชิงประเด็นมากกว่าทำงานเชิงเครือข่าย เช่น ชุมชนคลองไทยพัฒนา ชุมชนบ้านควนยุง ชุมชนเมืองเวียง เป็นต้น รวมไปถึงมักเป็นชุมชนที่ไม่สามารถนำองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมมายกระดับและปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาในสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้ ส่วนหนึ่งเพราะชาวบ้านไม่ได้มองว่าตัวเองมีความรู้อะไรอยู่เป็นทุนเดิม อีกทั้งขาดการร่วมไม้ร่วมมือและการร่วมกันคิด ส่วนนักพัฒนาทางสังคมเองก็ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับทุนทางสังคมในเรื่ององค์ความรู้เดิมของชาวบ้าน ดังนั้นการจะก่อให้เกิดการพัฒนาด้วย “ทุนทางสังคม” ซึ่งเป็นฐานการพัฒนาที่สำคัญต่อการสร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งจึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาประชาชน ประชาสังคม ชุมชน และสังคมไทย

“พื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ได้มีความพยายามที่จะหาแนวทางในสร้างความสมดุลของความหลากหลายในพื้นที่ด้วยการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ผ่านกลุ่มประชาสังคม ภายใต้การผลักดันและขับเคลื่อนของผู้นำแกนนำชุมชน และทุกภาคส่วนที่มีความเข้มแข็ง และวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลจึงเกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนท้องถิ่นและกระแสความสนใจในองค์ความรู้ของชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะสนใจใน “ภูมิปัญญา” ในเรื่องทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรม เช่น การจัดตั้งกลุ่มเครือข่าย ศูนย์เรียนรู้ต่าง ๆ กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยว กลุ่มขับเคลื่อนสุขภาพชุมชน เป็นต้น ทำให้ประชาชนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เกิดการใช้ทุนทางสังคมที่หลากหลาย ทำให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้อยู่เสมอจากการประกอบอาชีพ การดูแลสุขภาพ และการหาปัจจัย 4 ที่จะช่วยให้ชีวิตมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อีกทั้งมีหลายภาคส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องในการสนับสนุนการพัฒนาหลากหลายองค์กร รวมไปถึงประสบการณ์จริงที่เกิดขึ้นนำมาเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในรูปแบบนามธรรมอย่างลึกซึ้ง และทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ซึ่งมีปรากฏอยู่แล้วในทุกชุมชน แต่อยู่ที่ชุมชนใดจะเห็นคุณค่าของทุนสังคมนั้น ๆ และนำ

มาใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป (วิจิตา นินวน และ ชนิษฐา ชูสุข, 2557 : 110) ความสำคัญข้างต้น งานวิจัยดังกล่าวนี้จึงทำการศึกษาทุนทางสังคมที่มีกลุ่มประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีโดยเฉพาะรูปแบบปฏิบัติการของกลุ่มประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานีจำนวน 4 กลุ่ม ภายใต้ทุนทางสังคม คือ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม และทุนสถาบัน โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์จากการศึกษาเชิงคุณภาพของกลุ่มภาคประชาสังคม จำนวน 4 กลุ่ม

วัตถุประสงค์ของการศึกษา วิธีการศึกษา และวัสดุอุปกรณ์

ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบปฏิบัติการของกลุ่มประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานี โดยวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (non - structured interview) โดยมีวิธีการ ดังนี้ 1) ผู้สัมภาษณ์ได้กำหนดประเด็นคำถามปลายเปิดในประเด็นทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับเรื่องที่จะศึกษาสำหรับเป็นแนวสัมภาษณ์ ได้แก่ สถานภาพของกลุ่มประชาสังคม ทุนทางสังคม ลักษณะใดในการขับเคลื่อนในการปฏิบัติการของกลุ่มประชาสังคมอย่างเข้มแข็ง เป็นต้น เพื่อศึกษาและนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับแนวคิดและหลักการของกลุ่มประชาสังคม (Civil Society) 2) ระหว่างสัมภาษณ์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยและผู้สัมภาษณ์เป็นในทิศทางที่ดี เนื่องจากมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกก่อนสัมภาษณ์ 3) การสัมภาษณ์เน้นการเล่าเรื่อง เมื่อมีประเด็นที่น่าสนใจจะมีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานี ตลอดจนรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลดังกล่าว มาวิเคราะห์ ตรวจสอบ อภิปรายผล และสรุปผล

1. การเลือกพื้นที่สำหรับการวิจัย ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงสัมภาษณ์เบื้องต้นผู้ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มประชาสังคมเพื่อนำข้อมูลที่ได้มากำหนดเกณฑ์การเลือกพื้นที่สนาม ทั้งนี้ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ภาคสนามแบบเฉพาะเจาะจง คือ กลุ่มประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานีจำนวน 4 กลุ่มซึ่งมีรูปแบบการปฏิบัติการที่แตกต่างกัน ซึ่งวิธีนี้ช่วยให้ผู้วิจัยได้ศึกษาความสำคัญของกลุ่มภาคประชาสังคม ศึกษารูปแบบ พัฒนาการ กระบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่ม

ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของกลุ่มประชาชนสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานี

ภาคประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานีได้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. การกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยเป็นเพียงกลุ่มเดียว คือ กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มภาคประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานีโดยตรงและมีประเด็นของการเคลื่อนไหวด้วยทุนทางสังคมที่แตกต่างกัน โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นตัวแทนประชาชนทั้ง 4 กลุ่มประชาสังคม กลุ่มละ 1 คน รวมทั้งหมด 4 คน โดยใช้เกณฑ์ของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน 4 ด้าน ทั้งนี้การกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นแกนนำกลุ่มหรือตัวแทนกลุ่มเพียงกลุ่มเดียว เพราะผู้วิจัยเองมีความสัมพันธ์เชิงบวกและได้มีการลงพื้นที่พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ และการมีปฏิสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันมาก่อน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลสนาม ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (non-structured interview) โดยมีวิธีการ ดังนี้ 1) ผู้สัมภาษณ์ได้กำหนดประเด็นคำถามปลายเปิดในประเด็นทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับเรื่องที่จะศึกษาสำหรับเป็นแนวสัมภาษณ์ ได้แก่ จุดเริ่มต้นของการทำงานของกลุ่มเหล่านี้ กระบวนการทำงานการทำงานเชิงเครือข่าย ความสำเร็จและความยั่งยืนของกลุ่ม 2) ระหว่างสัมภาษณ์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยและผู้สัมภาษณ์เป็นในทิศทางที่ดี เนื่องจากมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกก่อนสัมภาษณ์ 3) การสัมภาษณ์ที่เน้นการเล่าเรื่อง เมื่อมีประเด็นที่น่าสนใจจะมีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เอกสารเพื่อวิเคราะห์เกี่ยวกับเนื้อหา และวิเคราะห์เชิงคุณภาพโดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ข้อมูลกลุ่มประชาสังคมด้วยวิธีอุปมัย และการพรรณนาความ โดยการหาประเด็นสำคัญที่ปรากฏขึ้นจากข้อมูลเพื่อสร้างข้อสรุปอย่างเป็นระบบ

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ผู้วิจัยหลังจากที่ได้ค้นหา ศึกษา วิเคราะห์ วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

สินาด ตรีวรรณไชย (2548) ได้ให้ความหมาย ทุนทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมที่เราสามารถเรียกเอาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากมันได้ ตัวอย่างของทุนทางสังคมที่มักถูกกล่าวถึง คือ ความเชื่อถือ

ไว้วางใจกัน (Trust) เครือข่าย (Network) และความเป็นสถาบัน (Institution) การที่ทุนทางสังคมสร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน การทำกิจกรรมร่วมมือกัน ยังมีมากเท่าไรยังเป็นผลดีในการเรียนรู้ รับรู้ และส่งผ่านข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน ทำให้เกิดคุณค่าบางอย่างที่ยืดหยุ่นและยอมรับร่วมกัน ซึ่งคุณค่านั้นเป็นส่วนหนึ่งที่เราสามารถเรียกเอาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากมันได้ เช่น ชาวบ้านในชุมชนแห่งหนึ่งมีกิจกรรมร่วมมือกันอยู่เป็นประจำทำให้ชาวบ้านต่างเรียนรู้และเข้าใจ หรือ “รู้จัก” กันเป็นอย่างดีเป็นผลให้เมื่อชาวบ้านต้องการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาเพื่อระดมเงินออมและปล่อยกู้เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนราคาถูกให้คนในชุมชน มันก็จะเกิดขึ้นได้ง่าย เพราะเมื่อมีความไว้วางใจกัน ก็ไม่ต้องกลัวว่าจะมีการโกงกันหรือเชิดเงินหนีไป พูดอีกอย่างก็คือ เป็นเพราะความไว้วางใจกันนี้เองที่ทำให้ชาวบ้านได้มีแหล่งเงินทุนเพิ่มขึ้น หรือเป็นเพราะทุนทางสังคมในเรื่อง (ความไว้วางใจกัน) ทำให้ชาวบ้านได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น

สินาด ตริวรธรรมไชย (2548) ได้ให้ความหมายเพิ่มเติมที่น่าสนใจ ทุนทางสังคมได้ให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้อย่างไร กล่าวคือ ทุนทางสังคมโดยตัวของมันเองนั้นมิได้เป็นปัจจัยการผลิตโดยตรง หากแต่เป็นตัวกลางในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตหรือทุนอื่น เช่น ข่าวสารข้อมูล (Information) ทุนมนุษย์ (Human Capital) ทุนกายภาพ (Physical Capital) ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) เป็นต้น ได้ในราคาที่ถูกลงโดยผ่านความสัมพันธ์ทางสังคม ดังนั้นทุนทางสังคมจึงให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้ต้องผ่านสองช่องทาง คือ ลดต้นทุนทางธุรกรรม (Transaction Cost) และลดต้นทุนการตรวจสอบดูแล (Monitoring Cost) นั้นเอง

สิ่งที่ต้องตระหนักเสมอ คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมอันไหนที่เป็นทุนทางสังคมเราต้องสามารถเรียกเอาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เราต้องการได้ด้วย คือ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เราต้องการจะเป็นตัวจำกัดในเบื้องต้นว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมอันไหนบ้างที่เราสามารถใช้เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการ ทุนทางสังคมของคนกลุ่มหนึ่งไม่จำเป็นต้องเหมือนกับของคนอีกกลุ่มหนึ่ง ยังไม่นับว่าทุนทางสังคมของคนบางกลุ่มกลับเป็นผลเสียต่อคนอื่นอีกหลาย ๆ กลุ่มหรือสังคมโดยรวมได้

ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของกลุ่มประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานี

อาทิตย์ บุคตาวง และสุพรรณิ ไชยอำพร (2555 : 35) ได้สรุปทุนทางสังคม ออกเป็น 3 มิติ คือ มิติความรู้ มิติความดี มิติความรัก และกระบวนการหรือขั้นตอน ในการขับเคลื่อนทุนทางสังคมไปสู่สังคมที่พึงปรารถนา คือ 1) สร้างความตระหนักให้คน ในชุมชนเริ่มคิดที่จะพัฒนาชุมชนร่วมกัน 2) ค้นหาศักยภาพและทุนทางสังคมในชุมชน ที่เหมาะสม 3) สร้างผู้นำหรือแกนนำเพิ่มขึ้น 4) ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน 5) ลงมือทำอย่างมีส่วนร่วมทั้งชุมชน ภาครัฐและเอกชน 6) ติดตามประเมินผล อย่างต่อเนื่อง 7) การขยายผลเนื่องจากทุนทางสังคมเป็นลักษณะเด่นขององค์กรทางสังคม เช่น ความไว้วางใจ บรรทัดฐาน และเครือข่าย ซึ่งสามารถปรับปรุงประสิทธิภาพของสังคม โดยการส่งเสริม เกื้อหนุน การร่วมมือในการดำเนินงานซึ่งกันและกัน

เอนก นาคบุตร (2545 : 16) อธิบายถึงทุนทางสังคมว่าหมายถึงความรวมถึง ทุนทางสังคมใน 5 รูปแบบ ได้แก่ 1) จิตวิญญาณ คือ ระบบคุณค่า สำนึกรักท้องถิ่น ความภาคภูมิใจที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิด อันเป็นที่อยู่ของบรรพบุรุษ และเป็นความหวัง ที่พึงของคอนุ่นหลังในการสืบทอดต่อไป ซึ่งปรากฏอยู่อย่างชัดเจนในรูปของระบบคุณค่า แนวคิดผ่านกิจกรรม พิธีกรรม และความภาคภูมิใจ 2) ทุนทางปัญญา อันได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสืบทอดต่อมาและคิดค้นขึ้นเองทั้งในด้านการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากร การจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ หรือระหว่างชุมชน 3) ทรัพยากรมนุษย์ / ทรัพยากรบุคคล เป็นทุนที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ คือ ทักษะ ความสามารถความรักพวกพ้อง รักเพื่อน บุคคลเหล่านี้ ได้แก่ ผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ บุคคลสำคัญ ผู้อาวุโส อาสาสมัคร เป็นต้น 4) ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ เป็นทุนทางสังคมที่ใช้แล้วมีวันหมด โดยเป็นทุนที่สำคัญในการดำรงชีวิต การสร้างอาชีพ เป็นฐานเศรษฐกิจ ซึ่งทุนทางสังคมรูปแบบนี้จะต้องมีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ ไปพร้อม ๆ กับการใช้ประโยชน์ 5) ทุนทางสถาบัน กองทุนสาธารณะ ของชุมชน (Social Fund) เช่น กองทุนฌาปนกิจ กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้านธนาคาร ชาว ธนาคารควาย กองทุนชะกาดของพี่น้องมุสลิม เป็นต้น เป็นทุนทางสังคมที่มีระบบการจัดการทุนทางเศรษฐกิจทั้งที่เป็นปัจจัยในการผลิตและปัจจัยในการดำรงชีพทุนทางสังคม ทั้ง 5 รูปแบบนี้ถือได้ว่าเป็นมรดกที่ได้รับตกทอดไว้ในสังคมไทยตลอดมา ซึ่งเป็นพลังสำคัญ ในการขับเคลื่อนกับชุมชนฐานล่างในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา

สุวรรณณี คำมั่น และคณะ (2552) สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือ สศช. ได้กำหนดความหมายทุนทางสังคมว่า หมายถึง พลังที่มีอยู่ในสังคม ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนเพื่อที่จะอยู่และทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ สายใย ความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทย โดยประกอบด้วยทุนที่สำคัญ 3 ทุนได้แก่ 1) ทุนมนุษย์ คือ ทุนทั่วไปและผู้นำทางสังคม เช่น ประชาชนชาวบ้าน อาสาสมัคร ฯลฯ มีความไว้วางใจ เชื่อใจ มีน้ำใจและเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์มีความเชื่อในระบบคุณค่าและหลักศีลธรรมที่ดี เช่น มีคุณธรรม วินัย ความซื่อสัตย์ จิตสำนึกสาธารณะ ฯลฯ ที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม 2) ทุนที่เป็นสถาบัน ประกอบด้วยสถาบันหลักของชาติ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันที่สำคัญในสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง ฯลฯ องค์กรที่จัดตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน 3) ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ผสมผสานกันบนพื้นฐานของการไว้วางใจและระบบความสัมพันธ์จึงก่อให้เกิดทุนทางสังคมที่เกิดจากการสั่งสม ปรับเปลี่ยน การพัฒนา และการสร้างสรรค์กิจกรรมขึ้นใหม่ตลอด

จากนิยามที่ได้รวบรวมมาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทุนทางสังคม หมายถึง สิ่งดี ๆ ที่มีอยู่ในตัวคน ในกลุ่ม ในชุมชน และสังคม ที่รวมกลุ่มคนในชุมชนที่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในภารกิจใดภารกิจหนึ่งในของชุมชน ทุนทางสังคมเป็นระบบคุณค่า ระบบความสัมพันธ์ ภูมิปัญญา จารีตประเพณี ระบบทรัพย์สินร่วมของชุมชน และอุดมการณ์ ความเชื่อของคนในชุมชน และเครือข่ายทางสังคม ซึ่งเป็นพื้นฐานการเสริมสร้างกลุ่มประชาคมที่เข้มแข็ง

ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ (2545) ได้อธิบายถึงลักษณะเฉพาะของขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนในระดับรากหญ้าในประเทศโลกที่สาม ว่าขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนในระดับรากหญ้าในประเทศโลกที่สามมักมีสาเหตุมาจากความไม่ยุติธรรมทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ประเด็นที่เคลื่อนไหวเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเป็นความตายของคนในท้องถิ่น / ชุมชน มากกว่าเป็นเรื่องของรสนิยม เช่น การเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านการตัดไม้ ทำลายป่า หรือการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่และความอยู่รอดของท้องถิ่นชุมชนโดยตรง กลุ่มคนที่เข้าร่วมขบวนการเป็นประชาชนระดับล่าง เช่น ชาวนาชาวไร่ คนยากคนจน และบรรดาผู้ด้อยโอกาส

ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของกลุ่มประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานี

หรือผู้ที่อยู่ริมขอบของสังคมซึ่งถูกกีดกันและปิดกั้นมิให้เข้ามามีส่วนร่วม ทั้งจากการเมืองแบบเก่า เนื่องจากไม่มีอำนาจต่อรองในฐานะกลุ่มผลประโยชน์ เพราะมักถูกรัฐปราบปราม / ขัดขวาง ไม่ให้รวมกลุ่มและจากวาทกรรมการพัฒนากระแสหลักที่ไม่มีที่ว่างให้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น / ภูมิปัญญาชาวบ้านในกระบวนการพัฒนาเลย การลุกขึ้นเรียกร้องต่อสู้ทางการเมืองของกลุ่มคนเหล่านี้ในระดับรากหญ้าถือว่าเป็นเรื่องที่ค่อนข้างใหม่และสำคัญมากยิ่งไปกว่านั้นในยุคสมัยของโลกที่ไร้พรมแดน (Globalization) และไร้การต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ (The Post - Cold War Era) มีการพยายามจะผนวกทุกอย่างเข้าด้วยกันภายใต้มาตรฐานชุดเดียวกัน ขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนในระดับรากหญ้าในประเทศโลกที่สามที่เรียกร้องเรื่องของการเคารพในคุณค่าและวัฒนธรรมพื้นบ้าน / พื้นเมือง วัฒนธรรมชุมชน / ท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมตลอดถึงการจัดการ / การบริหารทรัพยากรธรรมชาติแบบพื้นบ้าน/ท้องถิ่น/ชุมชนจึงถือเป็นการเคลื่อนไหวที่มีความสำคัญยิ่งไม่เฉพาะแต่ในบริบทของการเมืองเท่านั้นแต่ยังรวมไปถึงบริบทของสังคมและวัฒนธรรมด้วย

ในขณะเดียวกัน ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ (2543) ได้กล่าวถึงรายละเอียดของขบวนการการบริหาร / จัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยท้องถิ่น/ชุมชนเป็นขบวนการที่เน้นการพัฒนาโดยให้ท้องถิ่น / ชุมชนเป็นตัวตั้งไม่ใช่สังคมตะวันตกเป็นตัวตั้งอย่างทฤษฎีการทำให้ทันสมัย (Modernity) ขบวนการมีการตั้งคำถามอย่างจริงจังกับชุดของวาทกรรมการพัฒนากระแสหลักที่ไม่มีที่ยืนให้กับกลุ่มคนที่เสียเปรียบและด้อยโอกาสและไม่เคารพในวัฒนธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิตแบบท้องถิ่น / พื้นบ้าน และเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่เนื่องจากเห็นว่าไม่ได้รับการดูแลปกป้องจากรัฐจึงลุกขึ้นต่อสู้เคลื่อนไหวเอง ขณะเดียวกันก็เป็นตัวอย่างรูปธรรมของการเมืองแบบใหม่ในประเทศโลกที่สามด้วย เพราะมิใช่เป็นขบวนการประท้วงหรือต่อต้านเฉย ๆ แต่ต้องการเคลื่อนไหวเพื่อช่วงชิงการนำในการสร้างค่านิยมหรือความหมายชุดใหม่ให้กับสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา”

ดังนั้น กลุ่มประชาสังคม หรือ Civil Society จึงเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม เจอร์เก็น ฮาสเบอร์มาส และ ฮันน่า อะเรนต์³ ให้ความหมายแนวความคิดเรื่องของความชอบธรรมในระบอบประชาธิปไตย

³Cohen, Jean I. And Arato. Andrew, Civil Society and Political Theory. “Massachusetts : MIT Press, 1992

ซึ่งเป็นการแสดงความไม่เชื่อฟังรัฐ การแสดงความไม่เห็นด้วยกับระบบเป็นเรื่องปกติธรรมดาในระบอบประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนโดยตรงถือเป็นหัวใจของประชาธิปไตย การใช้สิทธิในการไม่เชื่อฟังรัฐของประชาชนเป็นไปเพื่อการสร้างสิทธิใหม่ที่ไมถูกกดปิดกั้นไว้ แมธิวส์ เดวิด (2540) กล่าวว่า ยุทธศาสตร์การสร้างกลุ่มประชาสังคมให้เข้มแข็งต้องมีหลัก 4 ประการ ได้แก่ ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดประเด็นปัญหาการสร้างทางเลือกให้กับชุมชนโดยผ่านกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ การดำเนินกิจกรรมสาธารณะและประเมินผลกิจกรรมโดยสาธารณะ ทั้งนี้ยังมีความหมายคำนิยามของกลุ่มประชาสังคม คือ การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติและความเชื่อร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสาร มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องจิตใจเข้ามาด้วย มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ในการปฏิบัติ บางสิ่งบางอย่างเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างมีการจัดการ

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ และชูชัย ศุภวงษ์ (2539 : 3) ได้ให้ความหมายกลุ่มประชาสังคม คือ ภาวะที่ตรงข้ามรัฐไม่ได้มีความหมายถึงการปฏิเสธ หรือต่อต้านรัฐ แต่อาจจะหมายถึงการผสมผสานแนวคิดกับแนวทางปฏิบัติที่สามารถอธิบายได้ว่า การที่ผู้คนในสังคมเห็นภาพปัญหาที่สลับซับซ้อนยากต่อการแก้ไข จึงมีวัตถุประสงค์ร่วมกันนำไปสู่การก่อจิตสำนึกร่วมกัน มารวมกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจ เอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน มีระบบการจัดการที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย จากความหมายทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น จึงสามารถสรุปได้ว่า กลุ่มประชาสังคม เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่มีจิตสำนึกรวมกันในการที่จะพัฒนาชุมชนหรือสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ด้วยความเต็มใจ ไม่หวังสิ่งตอบแทน และไม่ใช้รูปแบบทางราชการและการรวมตัวดังกล่าวส่งผลให้สังคมหรือชุมชนนั้นเข้มแข็ง

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2539 : 3) กลุ่มประชาสังคม หมายถึง สังคมที่ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชน โดยอาศัยกระบวนการและกิจกรรมที่หลากหลายโดยประชาชนจัดขึ้นหรือหมายถึงส่วนของสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐซึ่งดำเนินงานโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายและไม่ใช่ภาคธุรกิจ (ซึ่งดำเนินงานโดยมุ่งหวังผลกำไร)

ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของกลุ่มประชาชนสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานี

ทรงฤทธิ์ ทองมีขวัญ และคณะ (2559) ศึกษาวิจัยเรื่อง ทุนทางสังคมกับความมั่นคงทางอาหารในชุมชนชนบท : กรณีตำบลควนรู อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา ค้นพบว่า ทุนทางสังคมเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารประกอบด้วย 1) ทุนคน ได้แก่ ผู้นำและอาสาสมัคร 2) ทุนระดับกลุ่มเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ด้านอาหาร และ 3) ทุนระดับองค์กรทั้งภายในและภายนอกชุมชน พบประเด็นสำคัญเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร 4 ด้าน คือ 1) การมีอาหารเพียงพอ มีกลุ่มต่าง ๆ ที่มีการผลิตอาหารในชุมชน ได้แก่ กลุ่มเกษตรผสมผสาน และโรงสีข้าวชุมชน 2) การเข้าถึงแหล่งอาหาร มีธนาคารอาหารชุมชน ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ 3) การใช้ประโยชน์จากอาหาร ครั้วเรือมีการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ เพื่อนำมาเป็นอาหาร และ 4) เสถียรภาพด้านอาหาร ทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึงอาหารได้ตลอดทั้งปีเนื่องจากมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และมีศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ซึ่งถือได้ว่ากรมมืออยู่หรือการพัฒนาทุนทางสังคมมีผลต่อความมั่นคงทางอาหาร

วชิตา นินวน และชนิภา ชูสุข (2557) ได้ศึกษาวิจัย เรื่องทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของชุมชนในตำบลหนองแรด อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ค้นพบว่า มี 1 หมู่บ้าน คือ บ้านแหลม เป็นชุมชนเดียวที่มีสภาพทุนทางสังคมแตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ ซึ่งชุมชนนี้มีปัจจัยหลายอย่างที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคมและส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้มากกว่าชุมชนอื่น ๆ ซึ่งปัจจัยที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีดังนี้ (1) ชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็งมีความรู้ความสามารถ รวมทั้งคนในชุมชนศรัทธาและไว้วางใจให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน (2) คนในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีความเคารพซึ่งกันและกันเอื้ออาทรต่อกันโดยไม่มีเรื่องบาดหมางหรือขัดแย้งกัน (3) คนในชุมชนมีส่วนร่วมกับชุมชน ทั้งการร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ในทุกระบวนการของชุมชน และ (4) ชุมชนมีกระบวนการจัดการของชุมชนที่ดี มีการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมกับชุมชน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ไม่ปรากฏอยู่ในชุมชนอื่น ๆ ของตำบลหนองแรด ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้ทุนทางสังคมมีคุณค่าต่อชุมชนนั้น ๆ และสามารถสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชนได้

จากการทบทวนนิยามและข้อสรุปจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปนิยามของทุนทางสังคมเป็นขอบเขตของการวิจัยเพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวทางการวิจัย ภายได้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน 4 ด้าน คือ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนมนุษย์

ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม และทุนทางสถาบัน มาใช้เป็นแนวทางหรือขอบเขตในการศึกษาถึงสถานภาพของกลุ่มประชาสังคม 4 กลุ่ม ทั้งนี้ได้ใช้ทุนทางสังคมลักษณะใดในการขับเคลื่อนในการปฏิบัติการของกลุ่มประชาสังคมได้อย่างเข้มแข็ง

ดังนั้นบทความนี้จึงมีขอบเขตและวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับแนวคิดและหลักการของกลุ่มประชาสังคม (Civil Society) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความหมายและตัวอย่างที่ชัดเจนเพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้นเกี่ยวกับเรื่องของกลุ่มประชาสังคม คือ เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอ่าวบ้านดอน กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์จังหวัดสุราษฎร์ธานี เครือข่ายปกป้องเกาะแห่งชีวิต และมูลนิธิริรักษ์ไทย และศึกษารูปแบบปฏิบัติการของกลุ่มประชาสังคมดังกล่าว พร้อมเสนอผลการวิเคราะห์จากการศึกษาเชิงคุณภาพของทุนทางสังคมใน 4 รูปแบบ โดยวิเคราะห์ร่วมกับกลุ่มประชาสังคมเพื่อนำไปสู่ข้อสรุปในเชิงรูปแบบ พัฒนาการ และกระบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มประชาสังคมทั้ง 4 กลุ่ม และขยายสู่กลุ่มอื่น ๆ ต่อไป

ผลการศึกษา

1. บริบทกลุ่มประชาสังคม : รูปแบบการปฏิบัติการ

อธิบายถึงพัฒนาการการจัดตั้งของกลุ่มประชาสังคมทั้ง 4 กลุ่มรูปแบบของกิจกรรมของแต่ละกลุ่ม ทุนทางสังคมที่เกื้อหนุนต่อความสำเร็จและความยั่งยืนของกลุ่ม

เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอ่าวบ้านดอน

ประสิทธิ์ เชื้อเอี่ยม (สัมภาษณ์ : 10 มิถุนายน 2559) ได้ให้ข้อมูลเรื่องราวของเครือข่ายโดยเกิดขึ้นจากการรวมตัวเพื่อเคลื่อนไหวต่อสู้ของชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่อ่าวบ้านดอน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี “การสร้างเครือข่าย” เกิดจากการรวมตัวของชุมชน 5 ชุมชนในชื่อเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอ่าวบ้านดอน โดยมีกระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือในการค้นหา “คำตอบ” โดยกลุ่มของตนนั้นเริ่มจากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการจัดการป่าชายเลนเพื่อเพิ่มปริมาณปูเป็ยวอย่างยั่งยืน” พื้นที่บ้านท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ภายใต้โครงการวิจัยดังกล่าว นายประสิทธิ์ ได้อธิบายว่า เรื่องของปูเป็ยวเป็นส่วนช่วยฟื้นฟูป่าชายเลนจนเกิดการขยายไปสู่กลุ่มอื่น ๆ ซึ่งกลายมาเป็นเครือข่ายที่ร่วมมือกันดูแลและจัดการ

ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของกลุ่มประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานี

ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ปื๊วยขึ้นในปี พ.ศ. 2544 เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มเพื่ออนุรักษ์ปื๊วย อีกทั้งร่วมกันสร้างกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากอ่าวบ้านดอนร่วมกัน คือ ห้ามจับปื๊วยตัวเล็ก ห้ามจับปื๊วยเวลาวางไข่ ห้ามจับปื๊วยนึ่ง ห้ามจับสัตว์น้ำโดยใช้จวนตาถ้ำ ห้ามใช้จวนรุนในคลอง ห้ามใช้เครื่องเล็กรุ่นกึ่งเคย ห้ามเบียดปลาในอ่าวบ้านดอน ห้ามใช้จวนลากในคลอง เป็นต้น และในปี พ.ศ. 2547 ได้เกิดการขยายแนวคิดเรื่องการจัดตั้งกลุ่มเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในทะเล เพิ่มขึ้นอีกเป็น 7 กลุ่ม เพื่อ “ทำทะเลชุมชน” มีเนื้อที่ประมาณ 6,582 ไร่ โดยเป็นเขตที่อยู่ระยะห่างจากฝั่ง 3 กิโลเมตร มีการปักเขตทะเลชุมชนโดยใช้แนวไม้ไผ่ปักเป็นระยะและแนวไม้ไผ่ดังกล่าวก็มีการทำสีธงชาติไว้เป็นสัญลักษณ์ของเขตทะเลชุมชน มีการจัดสรรทีมงานของเครือข่ายๆ เพื่อดูแลการทำทะเลชุมชนด้วย “การเฝ้าระวังและการป้องกัน” มีชุดลาดตระเวนเพื่อเฝ้าระวังป้องกันปัญหาเรืออวนลาก อวนรุน ที่แอบเข้ามาในเขตพื้นที่ซึ่งชุดลาดตระเวนของเครือข่ายๆ ประกอบด้วยตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเป็นสมาชิกของเครือข่ายที่ร่วมกันสร้าง “ระเบียบการใช้อ่าว” โดยพยายามเน้นเรื่องสิทธิชุมชนและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าสิทธิเชิงปัจเจก จากแนวทางของกระบวนการวิจัยของเครือข่ายๆทำให้เกิดการ “สร้างอาชีพ” เช่น เพาะฟักปื๊วย เลี้ยงปูในบ่อกึ่ง เลี้ยงหอยของชาวบ้านอย่างกว้างขวาง

จะเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายๆ อ่าวบ้านดอนเป็น “การเคลื่อนไหวต่อสู้โดยใช้องค์ความรู้” ทั้งการมีส่วนร่วมในฐานะนักวิจัยชาวบ้านและการสนับสนุนทั้งการเป็นทีมนักวิจัยชาวบ้านที่ทำวิจัยร่วมกับจาก สกว. ท้องถิ่น ผลลัพธ์ของกระบวนการดังกล่าว คือ “การเคลื่อนไหวต่อสู้โดยใช้องค์ความรู้จากภายในชุมชนท้องถิ่น” หรือภูมิปัญญาเดิม เช่น การเลี้ยงปูดำในบ่อกึ่ง “การเคลื่อนไหวต่อสู้โดยใช้ข้อมูลจากฐานทรัพยากร” เช่น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสัตว์น้ำ / ระบบนิเวศ ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวสามารถเป็นฐานข้อมูลในการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่อไป

เมื่อวิเคราะห์ร่วมกับทุนทางสังคมจะพบว่าเครือข่ายๆ อ่าวบ้านดอนสร้างระบบคุณค่าของการดำเนินงานของกลุ่มด้วย **ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ** คือ “อ่าวบ้านดอน” ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคมที่เป็นจุดรวมของเครือข่ายๆ ที่สำคัญ ทุนทางสังคมรูปแบบนี้จะต้องมี การฟื้นฟูและอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์ไปพร้อม ๆ ผนวกรวมกับ**ทุนทางภูมิปัญญา**

และวัฒนธรรม ในระบบคุณค่าของการสำนึกรักท้องถิ่น และความภาคภูมิใจที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิด อันเป็นที่อยู่ของบรรพบุรุษและเป็นความหวังที่พึ่งของคนรุ่นหลังในการสืบทอดต่อไป ซึ่งปรากฏอยู่อย่างชัดเจนในรูปของระบบคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ การถือสิทธิในการอนุรักษ์และดูแลรักษาแนวคิดผ่านกิจกรรม พิธีกรรม และความภาคภูมิใจ และที่ชัดเจนที่สุดคือ **ทุนมนุษย์** ผ่านกระบวนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสืบทอดต่อมาและคิดค้นขึ้นเอง ทั้งในด้านการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากร การจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ หรือระหว่างชุมชน โดยเฉพาะการขยายแนวคิดเรื่องการจัดกลุ่มเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีการปกป้องทะเลชุมชนโดยใช้แนวไม้ไผ่ปักเป็นระยะและแนวไม้ไผ่ดังกล่าวก็มีบทบาทสำคัญชาติไว้เป็นสัญลักษณ์ของทะเลชุมชน มีกระบวนการดูแลการทำทะเลชุมชน ด้วยการ “การเฝ้าระวังและการป้องกัน” การสร้าง “ระเบียบการใช้อ่าว” และการพยายามเน้นเรื่องสิทธิชุมชนและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าสิทธิเชิงปัจเจกจากกระบวนการวิจัยก่อให้เกิดการ “สร้างอาชีพ” เช่น เพาะฟักปูเป็ญ เลี้ยงปู ในบ่อกึ่ง เลี้ยงหอยรวมไปถึงการต่อยอดองค์ความรู้สู่การยกระดับเป็นองค์ความรู้ทางด้านวิชาการด้วยการทำวิจัยร่วมกับ สกว. ท้องถิ่น ภายใต้ “การเคลื่อนไหวต่อสู้ โดยใช้องค์ความรู้จากภายในชุมชนท้องถิ่น” ซึ่งถือเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญของการขับเคลื่อนของกลุ่มประชาสังคม เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอ่าวบ้านดอน สำหรับ **ทุนทางสถาบัน** การมีเครือข่ายของ สกว. ท้องถิ่น เข้ามาช่วยหนุนเสริมและร่วมกับกลุ่มผู้นำในชุมชนเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนกับชุมชนฐานล่างที่ไม่ได้ทำงาน “เชิงเดียว” แต่ใช้กลไกการหนุนเสริมที่มุ่งเสริมศักยภาพของชุมชนด้วยกระบวนการวิจัยชุมชน

ดังนั้น เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอ่าวบ้านดอน สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบและพัฒนาของการเอาทุนทางสังคมในเรื่องทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่มาก่อนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ โดยสกัดจากองค์ความรู้จากกระบวนการของชาวประมงพื้นบ้านซึ่งเป็นทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่สำคัญส่งผลต่อการยกระดับองค์ความรู้ของชุมชนที่สร้างปรากฏการณ์ ความยั่งยืนของชุมชนที่ทำงานผ่านเครือข่ายทุนทางสถาบัน

ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของกลุ่มประชาชนสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานี

กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ภัสตรา รุ่งพันธ์ (สัมภาษณ์ : 15 มิถุนายน 2559) ได้ให้ข้อมูลของกลุ่มว่าเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2534 จากกลุ่มนักเรียนในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีที่ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มสถานสัมพันธ์และกลุ่มน้ำใจครู โดยการนำกระบวนการฝึกอบรมธรรมะสวนโมกข์เข้ามาปรับใช้ในการพัฒนาเยาวชนที่ได้รับทุนการศึกษา จนกระทั่งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา นักศึกษากลุ่มนี้ได้จบการศึกษาไปแล้ว หลาย ๆ รุ่น เริ่มมีบทบาทอยู่ในหน่วยงานทางการศึกษาและร่วมกันพัฒนาสังคมและชุมชนมากขึ้น จึงได้ร่วมกันจัดทำโครงการทุนการศึกษาเพื่อเยาวชนขึ้นมาสานต่อเจตนารมณ์ อีกทั้งมุ่งเน้นการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมได้ให้การสนับสนุนทำให้เกิดการทำงานส่งเสริมการสร้างการเรียนรู้ชุมชนบ้านเกิดของเยาวชนมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งการแลกเปลี่ยนบทเรียนเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนเยาวชน ทำให้กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ได้เรียนรู้กระบวนการสืบสานภูมิปัญญาจากกัลยาณมิตร จึงริเริ่มงานการสืบทอดภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาเยาวชนเป็นงานประจำสังคมภายใต้กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ซึ่งได้เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมเยาวชนในพื้นที่และขยายผลต่อในฐานชุมชน ท้องถิ่นเป้าหมายหลัก คือ การพัฒนาเยาวชนบนฐานองค์ความรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเด็กและเยาวชนให้มีคุณภาพทั้งทางด้านทักษะสังคมและสติปัญญาสามารถดำรงอยู่ในท้องถิ่น

ภัสตรา รุ่งพันธ์ (สัมภาษณ์ : 15 มิถุนายน 2559) ได้อธิบายผลงานของกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์จังหวัดสุราษฎร์ธานีว่า มีการขยายเครือข่ายการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จนเกิดเครือข่ายกลุ่มการเรียนรู้ จำนวน 7 กลุ่มในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังนี้

1) กลุ่มเยาวชนโรงเรียนบ้านนาใหญ่ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ศึกษาวิจัยแนวทางการจัดการปัญหาขยะเพื่อสร้างจิตสำนึกที่มีการจัดการปัญหาขยะตั้งแต่ต้นทางและนำขยะมาใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม

2) กลุ่มเยาวชนรักษาคอลงน้อย อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ศึกษาวิจัยเพื่อค้นหาแนวทางการฟื้นฟูคลองน้อยเพื่อเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อจัดทำวังปลา (เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ) ร่วมกับชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบล

3) กลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ท่าชนะ อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นกลุ่มวิจัยศึกษาแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในภูมินิเวศน์ลุ่มน้ำคันธลี อำเภอท่าชนะ

มีการจัดกระบวนการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนอย่างเป็นองค์รวมเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติเน้นบทบาทของกลุ่มเยาวชนและชุมชน เช่น การอนุรักษ์ป่าพรุด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม การสร้างความตระหนักกับคนในชุมชนผ่านเยาวชนที่เป็นลูกหลานของคนในท้องถิ่น และการนำภูมิปัญญามาใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากร อ่าวท่าชนะ

4) กลุ่มนักเรียนระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนตรุโณทัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ศึกษาวิจัยพัฒนาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมจากฐานกิจกรรมการจัดการขยะอย่างครบวงจรภายในโรงเรียน เกิดผลงานเป็นที่น่าพอใจต่อด้านการพัฒนาหลักสูตรและการพัฒนานักเรียนจากการทำงานวิจัย

5) เยาวชนโรงเรียนเวียงสระ อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้เริ่มต้นงานศึกษาข้อมูลประวัติชุมชนท่าเทียบประวัติโบราณวัตถุโบราณสถานของเมืองเก่า มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเพื่อปลูกให้เกิดความตระหนักในการดูแลรักษาและฟื้นฟูร่วมกัน

6) โรงเรียนบ้านบางสำโรง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี สร้างการเรียนรู้ของนักเรียนและครูร่วมกัน สร้างการมีส่วนร่วมจากฐานความสนใจตามศักยภาพของท้องถิ่นด้วยประสบการณ์ของผู้บริหารที่มีเจตคติที่ดี นำวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาใช้เพื่อส่งเสริมเด็กและเยาวชนในโรงเรียนให้มีการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างเครือข่ายหลักสูตรท้องถิ่นพร้อมด้วยการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ให้โรงเรียนอื่น ๆ ได้ทดลองนำไปใช้

7) กลุ่มเยาวชน อำเภอกีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในนามของสภาเด็กและเยาวชนได้ดำเนินการถอดบทเรียนอย่างมีส่วนร่วมกับองค์กรชุมชนซึ่งมีองค์ความรู้ที่มีคุณค่าในการอนุรักษ์และฟื้นฟูลุ่มน้ำคลองยัน นำมาปรับปรุง ค้นหาแนวทางและพัฒนากระบวนการในการอนุรักษ์ฟื้นฟูให้ยั่งยืน ด้วยเครื่องมือที่เรียกว่า “เครื่องมือวิจัยเพื่อท้องถิ่น”

จะเห็นได้ว่าการพัฒนากลุ่มเยาวชนอย่างต่อเนื่องของกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์โดยใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพัฒนาเยาวชนบนฐานของชุมชนจากประเด็นการศึกษา และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่กำลังสูญหายไป การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนจนเกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจ สร้างสำนึก เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยบทบาทของต่างวัย รวมไปถึงการฟื้นฟูภูมิปัญญาหลากหลายเพื่อเป้าหมายการสร้างเด็กและเยาวชน

ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของกลุ่มประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานี

ให้กลับไปทำงานพัฒนาชุมชนในท้องถิ่นบ้านเกิดของตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี

ภัสรา ฐ์พันธ์ (สัมภาษณ์ : 15 มิถุนายน 2559) ยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า บทบาทของกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ เน้นการจัดการศึกษาบนฐานชุมชน ส่วนแรกเน้นหนุนเสริมการพัฒนายกระดับองค์ความรู้ จึงขยายผลส่งเสริมให้มีการสร้างสรรค์ร่วมกันในรูปแบบเครือข่าย จะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนนำไปสู่แนวทางสร้างความร่วมมือกับหลายภาคส่วน เช่น การทำงานร่วมกับศูนย์เรียนรู้ในชุมชน กลุ่มได้เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายความร่วมมือจึงเกิดการหนุนเสริมและสร้างสรรค์การศึกษาหลากหลายรูปแบบ เช่น ศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปัจจุบันนี้เกิดการขยายการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสภาพพัฒนาเด็กและเยาวชนลุ่มน้ำคลองย่นสามารถปรับเปลี่ยนและแก้ไขปัญหาในพื้นที่ได้ สร้างการสืบทอดสืบสานภูมิปัญญา จะเห็นได้ว่าการพยายามสร้างกระบวนการศึกษาบนฐานชุมชนของกลุ่มฯ ทำให้เกิดการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ และขยายผลไปสู่ชุมชนอื่น ๆ ที่เน้นการศึกษารากเหง้าให้เยาวชนได้เรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ความเป็นมาก่อตั้งหมู่บ้านทำให้เข้าใจ ตระหนักในคุณค่าภูมิปัญญา รวมไปถึงการเรียนรู้รากเหง้าของกลุ่มชนชาติพันธุ์ที่มีความหมายในเชิงสังคม การสร้างตัวตนคนสืบสาน การเข้าไปถอดบทเรียน จัดกระบวนการสืบทอดอย่างเป็นขั้นตอน จึงช่วยให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้มีการพัฒนาอย่างมีทิศทางจนเกิดความมั่นใจ พร้อมทั้งการหล่อหลอมตัวตนคนรุ่นใหม่ที่ไม่ละทิ้งสิ่งเก่า ๆ ที่ทรงคุณค่าด้านภูมิปัญญา ยกกระดับสังคมภูมิปัญญา การเคลื่อนไหวสร้างแบบอย่างขึ้นมาในระดับบุคคลที่เป็นรุ่นพี่ ครูภูมิปัญญา และผู้นำในท้องถิ่น การฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมขึ้นมาอย่างจริงจัง พัฒนาเครือข่าย การเคลื่อนไหวสร้างการสื่อสารให้เกิดความเข้าใจ สร้างความร่วมมือกันในวงกว้าง ซึ่งเริ่มต้นมาจากการสร้างรูปธรรมให้ปรากฏขึ้นในพื้นที่ก่อน ต่อจากนั้นจึงจะเข้าไปสู่ขั้นตอนการสื่อสารออกไปด้วยรูปแบบอันหลากหลาย เพื่อจะขับเคลื่อนประเด็นภูมิปัญญาการพัฒนาเยาวชนบนรากฐานวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้เป็นจริง จากกระบวนการทำงานและติดตามการทำงานในพื้นที่ การประสานงานให้เกิดการแลกเปลี่ยนบทเรียนซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีการยกระดับกลุ่มครู ชาวบ้านในชุมชน และเยาวชน จากการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอนี้ส่งผลต่อการพัฒนาภาคีการทำงานในรูปแบบเครือข่ายการศึกษา การสร้างสรรค์การพัฒนาใหม่ ๆ ได้ด้วยตนเอง

ภัสรา รุฬพันธ์ (สัมภาษณ์ : 15 มิถุนายน 2559) ได้บอกถึงปัญหาของการทำงานของ กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ แม้การศึกษาทางเลือกของกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์เป็นที่น่าสนใจ แต่กลับประสบปัญหาด้านการพัฒนาการสืบทอดเยาวชนในรุ่นต่อไป การปรับตัวไม่ได้ของเยาวชนที่ผ่านการหล่อหลอมจากระบบการศึกษาทางเลือก รวมทั้งไม่ได้รับการส่งเสริมให้มีพัฒนาการที่ดีพอในระบบโรงเรียนสามัญทั่วไป สุดท้ายกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์จึงได้ดำเนินการเองโดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือพร้อมความเชื่อว่าจะเติมเต็มสิ่งสำคัญที่ขาดหายไปในการศึกษากระแสหลัก คือ กระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพโดยหลายฝ่ายเข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเยาวชนรุ่นใหม่ นั่นเอง

กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์เน้นการศึกษาทางเลือกเพื่อสร้างความร่วมมือกับสถานศึกษาในพื้นที่ทั้ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคสังคม และชุมชน มีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองความสนใจที่สอดคล้องกับปัจจัยเงื่อนไขของเยาวชนแต่ละคนตามความต้องการวางแผนการเรียนรู้ด้วยตนเอง รวมไปถึงการพัฒนาทักษะที่จำเป็น เช่น ทักษะชีวิต ด้านอาชีพ สังคม ซึ่งเยาวชนแต่ละคนมีบทบาทด้านการพัฒนาอยู่ในพื้นที่ตนเองอยู่แล้ว ดังนั้นเพื่อเป็นการยกระดับและพัฒนาต่อยอด การจัดการความรู้โดยใช้สื่อไอทีเป็นเครื่องมือประสานกับการเรียนรู้ตามความสนใจของครอบครัวและชุมชนเพื่อเป้าหมายเพื่อผู้เรียนรู้สามารถกำหนดบทบาทตนเอง กำหนดการศึกษาโดยผู้เรียนเอง

ภาพสะท้อนการทำงานของ กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์เริ่มจากจุดเริ่มต้นจาก **ทุนมนุษย์** ที่มองเห็นปัญหาการศึกษาซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของเยาวชน ประกอบกับกลไกการสนับสนุนจาก **ทุนทางสถาบัน** ที่ช่วยหนุนเสริมให้เกิดความต่อเนื่องของการทำงาน พร้อมสนับสนุนองค์ความรู้ที่ก่อให้เกิดการทำงานอย่างมีแบบแผน เมื่อต้นทุนทางสังคมเดิมยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงทำให้ **ต้นทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม** โดยเฉพาะฐานชุมชนท้องถิ่นได้กลายเป็นกลไกหลักของการทำงานของ กลุ่ม ส่งผลให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ของเยาวชนเพิ่มขึ้นอีก 7 กลุ่ม และแต่ละกลุ่มมี **ต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ** เป็นแหล่งของระบบคุณค่า ความเชื่อ ภูมิปัญญาที่สำคัญของการทำงานอย่างต่อเนื่อง เมื่อวิเคราะห์ร่วมกับความเป็นกลุ่มประสังคมของกลุ่มเยาวชนฯ จากความหมายที่ (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ และชูชัย ศุภวงษ์, 2540) ได้ให้ไว้ กลุ่มประชาสังคม (Civil Society) คือ ภาวะที่ตรงข้ามรัฐไม่ได้มีความหมายถึงการปฏิเสธหรือต่อต้านรัฐ แต่อาจจะหมายถึง

ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของกลุ่มประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานี

การผสมผสานแนวคิดกับแนวทางปฏิบัติที่สามารถอธิบายได้ว่า การที่ผู้คนในสังคมเห็นภาพปัญหาที่สลับบัซซันอยากต่อการแก้ไขโดยเฉพาะระบบการศึกษาตามกระแสหลัก กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์จึงรวมกันเป็นกลุ่มในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาในการสร้างการศึกษาทางเลือก มีระบบการจัดการที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย อีกทั้งกลุ่มสร้างสรรค์ยังทำงานบนฐานชุมชนเพื่อขับเคลื่อนด้วยพลังชุมชนใช้ทุนมนุษย์ที่ขับเคลื่อนด้วยเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการพัฒนาเยาวชนทำให้เกิดการเรียนรู้ความเข้าใจ สร้างสำนึก เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยบทบาทของต่างวัยนั่นเอง

ดังนั้นกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์มีทั้งจุดแข็งและจุดอ่อน ในการพัฒนาทั้งด้านศักยภาพการเรียนรู้ การทำงานที่มุ่งมั่น การเคลื่อนไหวสามารถยกระดับได้ทุกมิติก็จริง แต่ด้วยทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิม คือ ทุนทางสถาบันเกิดจากความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในการทำงานร่วมกันสายสัมพันธ์ในเชิงสร้างสรรค์เพื่อสร้างเยาวชน คือ ทุนมนุษย์เป็นผู้ผลักดันนโยบายการศึกษาที่สำคัญหลากหลายด้านและเป็นพลังการขับเคลื่อนเชิงนโยบายร่วมกับภาคีภาคประชาสังคมด้านการศึกษาบรรลุเป้าหมายที่ต้องการการลดขนาดและบทบาท และมุ่งส่งเสริมบทบาทของภาคประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่นที่ใช้ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมให้มีบทบาทมากขึ้น การที่จะทำให้เยาวชนสามารถจัดองค์ความรู้ที่สามารถรู้เท่าทันสถานการณ์และปรับตัวเข้ากับชุมชนได้พร้อมความรู้ความเข้าใจและเท่าทันต่อสถานการณ์สังคมที่เปลี่ยนแปลงและสามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้แล้วก็จะนำไปสู่การพัฒนาห้องเรียนชุมชน โดยเฉพาะการพัฒนาสถาบันการเรียนรู้ด้านเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ บนรากฐานขององค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเปลี่ยนแปลงชุมชนและสังคม เพื่อสร้างสรรค์อนาคตของสังคมไทยที่ยึดโยงกับทุนทางสังคมเป็นฐานและสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มให้เกิดความยั่งยืน

เครือข่ายปกป้องเกาะแห่งชีวิต : มูลนิธิป่า - ทะเลเพื่อชีวิต

ประวิณ จุลภักดี (สัมภาษณ์ : 16 มิถุนายน 2559) ได้ให้ข้อมูลของกลุ่มเครือข่ายเกิดจากการรวมตัวกันโดยการเล็งเห็นและตระหนักถึงคุณค่าประโยชน์และปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อการอนุรักษ์พื้นที่น้ำตลอดจนการรักษาป่าต้นน้ำ ป่าพรุ ป่าชายเลน ปะการัง และช่วยส่งเสริมในการรักษาสิ่งแวดล้อมให้กับชาวบ้านและชุมชน โดยการสร้างกองทุนชุมชนสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน สร้างความเป็นตัวตน

ให้กับคนในพื้นที่สนับสนุนการฟื้นฟูทรัพยากรเกี่ยวกับต้นน้ำ เช่น การสร้างฝายชะลอน้ำ ปลูกป่าเขา เกษตรผสมผสาน ในส่วนของชายฝั่ง เป็นการดูแลด้านการประมง สร้างบ้านปลา ธนาคารปู กันอนุบาลสัตว์น้ำ การปลูกต้นไม้ ในส่วนของป่าชายเลน คือ สร้างแนวฝั่งเพื่อให้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมได้อยู่อย่างยั่งยืน และยังจัดพื้นที่เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้เข้าไปศึกษา

มูลนิธิป่า - ทะเลเพื่อชีวิต เป็นศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองของสถาบันพระปกเกล้า จังหวัดสุราษฎร์ธานี และยังเป็นศูนย์ประสานงานเครือข่ายป่าชายเลนภาคใต้ เป็นกลุ่ม NGO ที่มีการทำงานที่ไม่แสวงหาผลกำไร มีการทำงานที่มีความต่อเนื่อง และทำงานเกี่ยวกับการป้องกันสิ่งแวดล้อมกับชุมชน โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาและโครงการความช่วยเหลือไทย - ออสเตรเลีย เริ่มแรกมูลนิธิป่า - ทะเลเพื่อชีวิตเป็นเพียงแค่งานกลุ่มคนเล็กๆที่ออกมาต่อต้านการตัดไม้ทำลายป่า ร่วมกันกับนักศึกษา เนื่องจากจะมีการก่อสร้างเขื่อนกั้นกรงทำให้สูญเสียป่าไม้ไปจำนวนมากในขณะนั้น ทำให้ชาวบ้านเกิดความไม่พอใจ โดยมีชื่อเรียกในการต่อต้านในขณะนั้นว่า “องค์กรศักยภาพชาวบ้าน” จนมีการขับเคลื่อนของกลุ่มกันอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งกลุ่มได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลและกลุ่มยังมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

มูลนิธิป่า - ทะเลเพื่อชีวิต มีการทำงานในลักษณะของการช่วยเหลือประสานงานกับพื้นที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำคลองยัน มีการลงพื้นที่ไปช่วยชาวบ้าน การประกอบพิธีกรรมทางศาสนารวมถึงยังเป็นการอนุรักษ์ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและการใช้ประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และยังได้มีการร่วมแสดงความคิดเห็นต่อหน่วยงานที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ทั้งนี้การแสดงความคิดเห็นนั้นเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อเสริมศักยภาพของชุมชน องค์กร และเครือข่ายเพื่อการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

ประวิณ จุลภักดี (สัมภาษณ์ : 16 มิถุนายน 2559) ยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าการลงพื้นที่พบปะกับชาวบ้านหรือพื้นที่ในรับผิดชอบจะอยู่ในลักษณะของเป็นกันเอง โดยลงไปเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ และเชื่อมโยงถึงทรัพยากรของชุมชนนั้น ทำให้คนในชุมชนรู้สึกเหมือนเราเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ยังช่วยในการแก้ปัญหาให้ชาวบ้านโดยการจัดเวทีเสวนา มีการเชิญวิทยากรเฉพาะทางมาให้ความรู้กับคนในชุมชน

ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของกลุ่มประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานี

เนื่องจากมูลนิธิไม่ได้มีความรู้เกี่ยวกับปัญหาภาคพอ ในทุก ๆ ปัญหาจึงจำเป็นต้องหาบุคคลที่มีความรู้ภาคพอเข้ามาช่วยมอบความรู้เหล่านั้นให้กับคนในชุมชน เมื่อคนในชุมชนมีความรู้ก็สามารถร่วมมือกันรักษาทรัพยากรในชุมชนของตนได้ ดังนั้นเป้าหมายของมูลนิธิคือ ทำอย่างไรให้ประชาชนมีที่อยู่อาศัยและที่ดินทำมาหากินเพื่อช่วยในการอนุรักษ์ต้นน้ำ ส่งเสริมไม่ให้เกิดการบุกรุกทำลายป่าและสนับสนุนการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่าและต้นน้ำได้อย่างยั่งยืน

เมื่อนำทุนทางสังคมมาร่วมวิเคราะห์กับมูลนิธิป่า - ทะเลเพื่อชีวิต พบว่าจุดเริ่มของมูลนิธิป่า - ทะเลเพื่อชีวิต เริ่มมาจากทุนมนุษย์ที่สังเกตเห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งทรัพยากรทางธรรมชาติไม่ว่าจะเป็น ทะเล ป่าชายเลน ปะการัง ถือเป็นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญมากประกอบกับสอดคล้องและไปในทิศทางเดียวกับชุมชนที่ต้องการอนุรักษ์ทุนทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง ด้วยทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม เช่น เครื่องช่่ายลุ่มน้ำคลองยัน ที่ใช้ภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์วังปลาในแม่น้ำคลองยัน โดยการใช้สัตว์น้ำเป็นดัชนีชี้วัดความสมบูรณ์ของพื้นที่ การใช้กิจกรรมของบรรพบุรุษ เช่น ลิเกป่า มาร่วมกับเยาวชนให้ตระหนักในระบอบคุณค่าเพื่อต่อยอดการดูแลอนุรักษ์ที่ส่งผ่านภูมิปัญญารุ่นสู่รุ่น สำหรับความยั่งยืนของกลุ่มไม่สามารถปฏิเสธทุนทางสถาบัน ได้เลยเพราะการรวมกลุ่มของมูลนิธินั้น ทุนเดิมใช้ทุนสถาบันเป็นตัวขับเคลื่อนหลักทั้งในเรื่ององค์ความรู้ ฐานข้อมูลและแหล่งทุนสนับสนุน ส่งผลให้มูลนิธิป่า - ทะเลเพื่อชีวิตเป็นกลุ่มประชาสังคมที่ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชน โดยอาศัยกระบวนการและกิจกรรมที่หลากหลายที่มูลนิธิจัดขึ้นหรือหมายถึงส่วนของสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐซึ่งดำเนินงานโดยมุ่งตอบสนองความต้องการที่จะทำให้คนในชุมชนต่าง ๆ หันมาเห็นถึงคุณค่าในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำและป่าไม้ เพราะทรัพยากรเหล่านี้เปรียบเสมือนชีวิตของเราคนส่วนใหญ่ในประเทศไทยประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาอย่างยาวนาน เราทุกคนคือส่วนหนึ่งที่จะต้องช่วยกันรักษาพื้นดิน น้ำ และป่าไม้ไว้ รวมทั้งได้ถึงการเปลี่ยนไปของคนในชุมชนต่าง ๆ ที่มีความเข้าใจและตระหนักถึงปัญหาป่าต้นน้ำ หรือปัญหาป่าไม้ที่ถูกทำลาย มีการทำแผนอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรน้ำและป่าไม้ที่สามารถนำไป

ปฏิบัติได้ มีกฎระเบียบของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับแม่น้ำและป่าไม้ ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำและป่าไม้ และร่วมมือกับหน่วยงานราชการ ในการดูแลรักษาแม่น้ำและป่าไม้ภายใต้ทุนทางสังคมของชุมชน คือ การมีทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน

มูลนิธิรักษ์ไทย

เกียวยะลี มีสิทธิ์ (สัมภาษณ์ : 12 มิถุนายน 2559) ได้ให้ข้อมูลมูลนิธิว่าเป็นองค์กรเอกชนเพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นสมาชิกองค์การแคร์นานาชาติ ในส่วนของสำนักงานรักษ์ไทยมีอยู่ทุกภูมิภาคในประเทศไทย ซึ่งในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีโครงการที่รับผิดชอบและดำเนินการในขณะนี้ คือ โครงการมาลาเรีย และโครงการสุขภาพและเอชไอวี มูลนิธิรักษ์ไทยได้รับทุนหลักจากกองทุนโลกด้านเอดส์ วัณโรค และมาลาเรีย สนับสนุนการให้ความรู้เรื่องการป้องกันเอชไอวี / เอดส์ โดยการลงพื้นที่ไปพบกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นชายรักชาย และชายที่ใช้สารเสพติดเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เสี่ยงจากโรคเอดส์ ซึ่งโรคเอชไอวี / เอดส์สามารถติดต่อกันได้หลายทาง เช่น ทางเพศสัมพันธ์ ทางเข็มฉีดยาที่ใช้ฉีดสารเสพติดทางเลือด เป็นต้น ดังนั้นการได้รับการคุ้มครองสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมโดยสามารถอยู่ร่วมกันได้ในสังคมอย่างปกติสุข และได้รับการยอมรับและความเข้าใจจากผู้คนในสังคมจึงเป็นเป้าหมายสำคัญของมูลนิธิ

การทำงานของมูลนิธิรักษ์ไทย คือ การเข้าไปให้ความรู้ในระดับชุมชนแต่ละพื้นที่ โดยมีวิธีการให้เพื่อนผู้เฒ่าเป็นผู้ให้คำปรึกษาสำหรับผู้เฒ่าด้วยกัน ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายทั้งกลุ่มใหม่และกลุ่มเก่า มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ การทำงานของเจ้าหน้าที่จะรวมไปถึงการค้นหาสมาชิกใหม่และติดตามสมาชิกเก่า การกระจายเข็ม กระจกฉีดอุปกรณ์ที่สะอาด และถุงยางอนามัย พร้อมทั้งอบรมเทคนิคการใช้ เพราะหากนำไปใช้ในทางที่ผิดอาจทำให้เกิดโรคแทรกซ้อนได้ เช่น การใช้เข็มฉีดยาและถุงยางซ้ำ เป็นต้น การทำงานของเจ้าหน้าที่จะเน้นให้คำปรึกษา หากพบว่ามีความต้องการตรวจเลือดด้วยความสมัครใจเจ้าหน้าที่จะส่งต่อไปกับทางโรงพยาบาลซึ่งทำหน้าที่ในการตรวจเลือด และผลการตรวจเลือดมูลนิธิจะเก็บเป็นความลับเพราะผู้ติดเชื้อเอชไอวีสังคมอาจไม่ยอมรับ เพราะหากผลตรวจกระจายออกไปอาจเป็นผลเสียต่อการดำเนินชีวิตของผู้ตรวจเลือดได้ นอกจากนี้ยังมีการบำบัดรักษา

ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของกลุ่มประชาชนสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานี

ด้วยยาเมธาโดนซึ่งเป็นโรคที่เกิดจากการใช้ยาเสพติด มูลนิธิเน้นการทำงานในชุมชน โดยกระจายการดำเนินงานลงไปในพื้นที่อย่างทั่วถึง

เกียะลี มีสิทธิ์ (สัมภาษณ์ : 12 มิถุนายน 2559) ยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนของ ปัญหาที่ทางมูลนิธิรักษไทยได้ให้ความสำคัญอีกส่วนหนึ่ง คือ เรื่องของโรคเอดส์ ซึ่งในปัจจุบันยังมีผู้ติดเชื้อเอชไอวีในประเทศไทยประมาณ 170,000 คน โดยส่วนใหญ่แล้ว เป็นผู้ที่มียุติภัยเสี่ยงทางเพศสัมพันธ์ถึงร้อยละ 83.24 และมักจะเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพ กรรมกร ผู้ใช้แรงงานรับจ้างทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน รวมถึงกลุ่มผู้ติดเชื้อต่างได้ ระดมกำลังและทรัพยากรเพื่อลดผลกระทบจากภาวะการติดเชื้อ และภาวะการเจ็บป่วย ให้ลดน้อยลง แต่ในความเป็นจริงยังคงมีปัญหาของผู้ที่ได้รับผลกระทบในหลาย ๆ ด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อาชีพ และสังคม รวมถึงปัญหาที่เกิดจากการรังเกียจของคน ในสังคม การเลือกปฏิบัติจากครอบครัวของผู้ติดเชื้อ และปัญหาของผู้ติดเชื้อสตรีและเด็ก ที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบันเป็นจำนวนมาก มูลนิธิรักษไทยได้ตระหนักและรับรู้ถึงความแตกต่าง อันเป็นที่มาของปัญหาดังกล่าว จึงดำเนินโครงการเพื่อช่วยเหลือและบรรเทาปัญหาต่าง ๆ ได้แก่ “โครงการอยู่ร่วมกันกับผู้ติดเชื้อเอดส์” เป็นโครงการที่ให้ความช่วยเหลือด้านเงิน ค่ารักษาพยาบาลเพื่อฟื้นฟูสภาพจิตใจและสร้างอาชีพช่วยเหลือสตรีที่ตั้งครรภ์ “โครงการ ป้องกันการติดเชื้อเอดส์” ซึ่งมีกิจกรรมและการอบรมให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับ เพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยแก่เยาวชน กลุ่มผู้ใช้แรงงานและกลุ่มบุคคลที่มีความเสี่ยงต่อการ ติดเชื้อเพื่อลดอัตราการแพร่กระจายของเชื้อเอดส์ในชุมชน “โครงการกองทุนนม” เพื่อลูกน้อยและมารดาที่ติดเชื้อเอดส์เป็นกองทุนที่จัดขึ้นเพื่อหามาฝากให้แก่ทารก ที่ไม่สามารถดื่มนมจากมารดาของตนได้อันเนื่องมาจากเอดส์ ยังรวมถึงการพัฒนาอาชีพ ของกลุ่มแม่บ้านที่ติดเชื้อเพื่อให้มีรายได้เพียงพอต่อการดูแลลูกของตนได้

ในประเด็นของโรคเอดส์ จากการศึกษาข้างสะท้อนถึงด้านลบของการเข้ารับ บริการในโรงพยาบาลของรัฐ “หลายคนระบุว่า ข้อมูลของพวกเราไม่ถูกเก็บเป็นความลับ” เจ้าหน้าที่ไม่เป็นมิตรหรือแสดงความรังเกียจต่อพฤติกรรมของเยาวชน ซึ่งทำให้เยาวชน ไม่อยากไปใช้บริการในโรงพยาบาลหรือศูนย์บริการภาครัฐ ทำให้ผู้เข้ารับบริการรู้สึก ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ดังนั้นมูลนิธิฯ จึงเป็นเสมือนพื้นที่ปลอดภัยสำหรับกลุ่มเป้าหมาย

และเป็นพื้นที่ที่ช่วยสร้างกำลังใจและทำให้กลุ่มเป้าหมายมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของตนเอง

อีกทั้งทางมูลนิธิป่า - ทะเลเพื่อชีวิต ได้พยายามให้มีการจัดหาอาสาสมัคร ผู้ที่สนใจเป็นนักศึกษาระดับอุดมศึกษาเข้ามามีบทบาทรับรู้ถึงปัญหาด้านโรคเอดส์ โดยการกิจกรรมให้อาสาสมัครได้เข้าไปศึกษาในสถานที่จริง ตามจังหวัดต่าง ๆ ที่มีมูลนิธิป่า - ทะเลเพื่อชีวิต ศูนย์ย่อยอยู่เพื่อพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นรวมถึงการให้กำลังใจและความช่วยเหลือกับผู้ติดเชื้อ เพื่อให้ทราบปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมเสนอแนวความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ยังได้มีการจัดกิจกรรมในวันเอดส์โลกเพื่อให้ข้อมูลความรู้ที่ได้รับมานั้นไปเผยแพร่สู่สายตาประชาชนส่วนมาก รวมถึงมีการให้ความช่วยเหลือผู้ติดเชื้อโดยการรับบริจาคเงิน และสิ่งของจากประชาชนที่เข้ามาร่วมงาน ซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

เมื่อมองไปยังความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมที่มีต่อมูลนิธิป่า - ทะเลเพื่อชีวิตพบว่า ทุนมนุษย์ จะเป็นกลไกขับเคลื่อนการปฏิบัติงานอย่างชัดเจนที่สุด ทั้งนี้เพราะการทำงานของมูลนิธิป่า - ทะเลเพื่อชีวิต เน้นการทำงานผ่านอาสาสมัครที่ผ่านกระบวนการอบรมและถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของการทำงานทางด้านบริการ ผ่านกิจกรรม ผ่านการให้ความรู้ และผ่านการพูดคุยแลกเปลี่ยน เพื่อเอาใจเขามาใส่ใจเรา การใช้ทุนมนุษย์ที่ต้นทุนมาจากความสนใจในประเด็นการต้องการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ การเอื้อเฟื้อเอื้ออาทร ทำให้งานของมูลนิธิป่า - ทะเลเพื่อชีวิต ขยายการทำงานในประเด็นโรคเอดส์ต่อไปได้ สำหรับทุนทางสถาบันจะเห็นได้ว่ามูลนิธิฯ เป็นกลุ่มประชาสังคมที่เน้นการทำงานเชิงเครือข่าย ที่อาศัยความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างหน่วยงานเพื่อให้ได้ข้อมูลและแรงสนับสนุนเพื่อให้เกิดความสำเร็จของงาน โดยเฉพาะกลุ่มสถาบันทางวิชาการ โรงพยาบาล หรือหน่วยงานของรัฐหรือ รวมไปถึงสถาบันครอบครัว กลุ่มเพื่อน เป็นต้น

ทั้งหมดนี้ถือเป็นกิจกรรมเพียงบางส่วนของมูลนิธิฯ ซึ่งคอยช่วยเหลือดูแลประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อน ที่ประสบปัญหาต่าง ๆ ในประเทศของเราให้รอดพ้นจากความยากลำบาก เป็นกลุ่มองค์กรที่ให้โอกาส ให้การใส่ใจดูแลปัญหาของสังคมต่าง ๆ ให้ได้รับการแก้ไขไปในทางที่ดี ประเทศไทยของเรายังต้องการกลุ่มบุคคลที่มีน้ำใจและบุคคลที่มีความเอื้อเฟื้อ เนื่องจากทุกวันนี้การช่วยเหลือโดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นสิ่งที่หาได้ยากในสังคมไทย

ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของกลุ่มประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานี

2. รูปแบบของการปฏิบัติการของกลุ่มประชาสังคม 4 กลุ่ม

ตารางที่ 1 รูปแบบของการปฏิบัติการของกลุ่มประชาสังคม 4 กลุ่ม

กลุ่มประชาคม พื้นที่จังหวัด สุราษฎร์ธานี	ทุนทางสังคม			
	ทุนทาง ภูมิปัญญาและ วัฒนธรรม	ทุนทาง ทรัพยากรธรรมชาติ	ทุนมนุษย์	ทุนทางสถาบัน
1. เครือข่าย การจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ อ่าวบ้านดอน	กระบวนการวิจัย ชุมชน, ระบบคุณค่าของ การสำนึกรักท้องถิ่น, ความภาคภูมิใจ ที่มีต่อถิ่นฐาน บ้านเกิด, การถ่ายทอดรุ่น ต่อรุ่น, การแลกเปลี่ยน, การสร้างอาชีพ	อ่าวบ้านดอน, ป่าชายเลน	กลุ่มผู้นำในชุมชน, เครือข่าย อ่าวบ้านดอน	เครือข่าย ของ สกว. ท้องถิ่น, กลุ่มประชาสังคม เครือข่าย การจัดการ ทรัพยากร ธรรมชาติ อ่าวบ้านดอน
2. กลุ่มเยาวชน สร้างสรรค์จังหวัด สุราษฎร์ธานี	หลักสูตรท้องถิ่น, กระบวนการเรียนรู้ เพื่อค้นหาประเด็น และนำมาแก้ไข, การพัฒนา ห้องเรียนชุมชน, การวิจัยเพื่อท้องถิ่น, เครื่องมือวิจัย เพื่อท้องถิ่น, การศึกษาทางเลือก	องค์ความรู้ชุมชน ท้องถิ่น เช่น การจัดการปัญหาขยะ ทรัพยากรธรรมชาติ, ภูมินิเวศน์ลุ่มน้ำ คันธุลี, หลักสูตร สิ่งแวดล้อม, ลุ่มน้ำคลองยัน, โบราณสถานเมืองเก่า	เยาวชน, เยาวชน แกนนำ, ภาคีเครือข่าย เช่น กลุ่มเยาวชนรักษ์ คลองน้อย, กลุ่มเยาวชน อนุรักษ์ทำชนะ, สภาพัฒนาเด็ก และเยาวชนลุ่มน้ำ คลองยัน	โรงเรียน, ภาคีเครือข่าย โรงเรียน, ชุมชน, องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น, ศูนย์การเรียนรู้ เช่น ศูนย์เรียนรู้ ภูมิปัญญาไต่ดำ

ตารางที่ 2 รูปแบบของการปฏิบัติการของกลุ่มประชาสังคม 4 กลุ่ม (ต่อ)

กลุ่มประชาคม พื้นที่จังหวัด สุราษฎร์ธานี	ทุนทางสังคม			
	ทุนทาง ภูมิปัญญาและ วัฒนธรรม	ทุนทาง ทรัพยากรธรรมชาติ	ทุนมนุษย์	ทุนทางสถาบัน
3. มูลนิธิป่า - ทะเล เพื่อชีวิต	องค์ความรู้ ฐาน ข้อมูล แหล่งทุน สนับสนุน	ทะเล ป่าชายเลน ปะการัง แม่น้ำ	แกนนำเชิง ประสานงาน	เครือข่ายลุ่มน้ำ คลองยัน, สภา พัฒนาการเมือง ของสถาบัน พระปกเกล้า จังหวัด สุราษฎร์ธานี
4. มูลนิธิรักษ์ไทย	การอบรม การให้ กำลังใจ พื้นที่ ปลอดภัย	ประเด็นสุขภาพ เช่น โรคเอดส์	อาสาสมัครที่ผ่าน กระบวนการอบรม และถ่ายทอดองค์ ความรู้	เครือข่ายทำงาน ด้านสุขภาพ เช่น เครือข่าย มหาวิทยาลัย ในประเด็น โรคเอดส์, โรงพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพ ตำบล

จากตารางผลการศึกษารูปแบบปฏิบัติการของกลุ่มประชาสังคมเป้าหมาย ทั้ง 4 กลุ่ม โดยใช้ทุนทางสังคมทั้ง 4 ประเภท ด้วยการพยายามที่จะหาแนวทางในการสร้างความสมดุลของความหลากหลายในพื้นที่ เพื่อขับเคลื่อนการทำงานของกลุ่ม ไปถึงเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ ต่อการประกอบอาชีพ การดูแลสุขภาพ และการหาปัจจัย 4 ที่จะช่วยให้ชีวิตมีความเป็นอยู่ที่ดี รวมทั้งเชื่อมโยงกับชุมชนและเครือข่ายอื่น ๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป รวมไปถึงรูปแบบการปฏิบัติการของกลุ่มประชาสังคมจะทำงานเชิงประเด็นที่แตกต่างกันแต่ทั้ง 4 กลุ่มก็ทำงานประสานงานร่วมกันเป็นเครือข่ายเพื่อเพิ่มศักยภาพของทั้ง 4 กลุ่ม

ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของกลุ่มประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานี

อภิปรายผล

ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมทั้ง 4 ด้านกับประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่น ในรูปแบบของการปฏิบัติการของกลุ่มประชาสังคมทั้ง 4 กลุ่ม จากการที่ผู้วิจัย ลงภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มประชาสังคมในพื้นที่สุราษฎร์ธานี พบว่า

กลุ่มประชาสังคม คือ การที่ประชาชนในสังคมมีจิตสำนึกร่วมกันร่วมมือ ผ่านองค์กรที่หลากหลายและมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเพื่อทำการแลกเปลี่ยนข้อมูล มีความคิดเพื่อสร้างเอกลักษณ์ มีความผูกพันมีความเชื่อร่วมกัน ดังนั้นหัวใจของความเข้มแข็งของกลุ่มประชาสังคมที่มีการขับเคลื่อนด้วยทุนทางสังคม จึงอยู่ที่การสร้างการมีส่วนร่วม ให้ประชาชนธรรมดาามีบทบาทในรูปแบบการเคลื่อนไหวของประชาชนในแบบต่าง ๆ มากขึ้น ไม่ว่าจะ เป็นในรูปแบบทุนทางสังคมซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่า ประกอบด้วย ความรู้ ความคิด ภูมิปัญญา และความสามารถในการจัดการอันเป็นกระบวนการที่มีอยู่ทั้ง ในตัวบุคคลและชุมชน เป็นพลังที่เสริมสร้างให้เกิดความร่วมมือ ความไว้วางใจ ความสามัคคี และเป็นฐานทุนที่ก่อให้เกิดการผลักดันสิ่งที่มีคุณค่าที่มีอยู่ในชุมชน รวมไปถึง เมื่อทุนทางสังคมนำมาใช้เพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นโดยนำทุนที่มีอยู่เหล่านี้ มาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ มั่นใจในศักยภาพของตนเองและพัฒนาจากฐานทุนที่มีอยู่นั้นให้เกิด ประโยชน์ต่อการเรียนรู้และการพัฒนาที่เข้มแข็ง

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า กลุ่มประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานีทั้ง 4 กลุ่ม มีสภาพทุนทางสังคมในการนำความเป็นชุมชนท้องถิ่น หมายถึง ความตระหนัก ความเชื่อมั่น และการแสดงออกถึงคุณค่า ทุนทางสังคม การเรียนรู้และการปรับตัวของคนในชุมชน เพื่อแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเกิดความภูมิใจ มีความมั่นใจ มีศักยภาพในการพัฒนาสิ่งที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ สิทธิและอำนาจของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและรัฐที่ร่วมกัน สร้างสรรค์ จนก่อให้เกิดความรู้ ประสบการณ์ และบริบททางสังคมวัฒนธรรมส่งผลให้ คนในชุมชนส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดี มีความสามัคคีเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ ทุนทางสังคมส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สรุปลงได้ดังนี้

1) เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอ่าวบ้านดอน พบว่า มีการสร้างระบบคุณค่าของการดำเนินงานของกลุ่มด้วยทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ คือ “อ่าวบ้านดอน” ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคมที่เป็นจุดร่วมของเครือข่ายๆ ที่สำคัญ ผสมรวมกับทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ในระบบคุณค่าของการสำนึกรักท้องถิ่นความภาคภูมิใจที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิด และที่ชัดเจนที่สุด คือ ทุนมนุษย์ ผ่านกระบวนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสืบทอดต่อมา และคิดค้นขึ้นเองสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติหรือระหว่างชุมชน รวมถึงการต่อยอดองค์ความรู้สู่การยกระดับเป็นองค์ความรู้ทางด้านวิชาการด้วยการทำวิจัยร่วมกับ สกว. ท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญของการขับเคลื่อนของกลุ่มประชาสังคมเครือข่ายๆบ้านดอน กลไก ทุนทางสถาบัน จากเครือข่ายของ สกว. ท้องถิ่นเข้ามาช่วยหนุนเสริม และร่วมกับกลุ่มผู้นำในชุมชนเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนกับชุมชนฐานล่างที่ไม่ได้ทำงาน “เชิงเดี่ยว” แต่ใช้กลไกการหนุนเสริมที่มุ่งเสริมศักยภาพของชุมชนด้วยกระบวนการวิจัยชุมชน

2) กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์จังหวัดสุราษฎร์ธานีนั้น มีพัฒนาการดำเนินงานประชาสังคมที่น่าสนใจ โดยเฉพาะการดำเนินการผ่านโรงเรียนโดยใช้ฐานของกลุ่มเยาวชนเพื่อเชื่อมโยงกับระบบการศึกษา โดยเฉพาะประเด็นหลักสูตรการเรียนการสอนโดยใช้ “หลักสูตรท้องถิ่น” ซึ่งกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์สร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อค้นหาประเด็นและนำมาแก้ไขพบว่า การจัดกระบวนการพัฒนาเด็กเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจและเท่าทันต่อสถานการณ์สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จนกระทั่งสามารถเลือกสรรกำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้แล้วนำไปสู่การพัฒนาห้องเรียนชุมชน บนรากฐานขององค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงชุมชนและสังคม ซึ่งร่วมกับทุนทางสถาบัน ซึ่งเป็นภาคีที่มีการทำงานร่วมกันด้วยสายสัมพันธ์ในเชิงสร้างสรรค์เพื่อสร้างให้เยาวชน คือ ทุนมนุษย์เป็นผู้ผลักดันนโยบายการศึกษาที่สำคัญหลากหลายด้าน และเป็นการขับเคลื่อนเชิงนโยบายร่วมกับภาคีประชาสังคมด้านการศึกษา เพื่อให้มีผลในทางส่งเสริมบรรลุเป้าหมายที่มุ่งไปที่การลดขนาดและบทบาทและส่งเสริมบทบาทของภาคประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่นที่ใช้ ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเข้ามามีบทบาทมากยิ่งขึ้นเยาวชนจึงสามารถจัดองค์ความรู้ที่เท่าทันสถานการณ์และปรับตัวเข้ากับชุมชนและขับเคลื่อนกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของกลุ่มประชาชนสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานี

3) มูลนิธิป่า - ทะเลเพื่อชีวิต พบว่า มีการทำงานเริ่มมาจากทุนมนุษย์ ที่เล็งเห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งทรัพยากรทางธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นทะเล ป่าชายเลน ปะการัง ถือเป็นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญมาก ประกอบกับในช่วงของการสนใจมีความสอดคล้องและไปในทิศทางเดียวกับชุมชนที่ร่วมกันอนุรักษ์ทุนทรัพยากรธรรมชาติของตนเองด้วยทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม เช่น เครื่องช่ายลุ่มน้ำคลองยัน ที่ใช้ภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์วังปลาในแม่น้ำคลองยัน และสำหรับความยั่งยืนของเครื่องช่ายฯ ทุนทางสถาบัน เป็นตัวขับเคลื่อนหลักทั้งในเรื่ององค์ความรู้ ฐานข้อมูล แหล่งทุนสนับสนุน ส่งผลให้มูลนิธิป่า - ทะเลเพื่อชีวิตเป็นกลุ่มประชาสังคมที่ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชนโดยอาศัยกระบวนการและกิจกรรมที่หลากหลายที่มูลนิธิจัดขึ้นหรือหมายถึงส่วนของสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐดำเนินการ

4) มูลนิธิรักษ์ไทย พบว่า ทุนมนุษย์ เป็นกลไกขับเคลื่อนการปฏิบัติงานอย่างชัดเจนที่สุดเพราะการทำงานของมูลนิธิเน้นการทำงานผ่านอาสาสมัคร และ ทุนทางสถาบัน เพราะมูลนิธิเป็นกลุ่มประชาสังคมที่เน้นการทำงานเชิงเครือข่ายที่อาศัยความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างหน่วยงานเพื่อให้ได้ข้อมูลและแรงสนับสนุนเพื่อให้เกิดความสำเร็จของงาน โดยเฉพาะกลุ่มสถาบันทางวิชาการ โรงพยาบาล หรือหน่วยงานของรัฐ หรือรวมไปถึงสถาบันครอบครัว กลุ่มเพื่อน เป็นต้น ซึ่งมูลนิธิผู้ซึ่งคอยช่วยเหลือ ดูแลประชาชนที่ได้รับบาดเจ็บเดือดร้อนที่ประสบปัญหาต่าง ๆ ในประเทศของเราให้รอดพ้นจากความยากลำบาก เป็นกลุ่มองค์กรที่ให้โอกาส ให้การใส่ใจดูแลปัญหาของสังคมต่าง ๆ ได้รับการแก้ไขไปในทางที่ดี

ดังนั้นทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน 4 ด้าน คือ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม และทุนทางสถาบัน ว่าด้วยเรื่องภูมิปัญญา มีอยู่ทั้งในตัวบุคคลและชุมชน มีอุดมการณ์ สิทธิและอำนาจของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและรัฐที่ร่วมกันสร้างสรรค์ จนก่อให้เกิดความรู้ ประสบการณ์ และบริบททางสังคม วัฒนธรรม ชุมชนท้องถิ่น จึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง เพื่อเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ นำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการจัดการที่เหมาะสม ประยุกต์ใช้องค์ความรู้ที่หลากหลาย

เพื่อให้กระบวนการขับเคลื่อนของชุมชนท้องถิ่นเป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมยิ่งขึ้น จำเป็นต้องสถาปนาความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่นด้วยกระบวนการสร้างสรรค์จากทุนท้องถิ่น ทุนทางสังคม เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง

บทส่งท้าย

การพัฒนาทุนทางสังคมของกลุ่มประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานีถือเป็นกลไกหลักในสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม ส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างองค์ความรู้ การขยายเครือข่าย การทำงานร่วมกันในหลายภาคส่วนเพราะกลุ่มประชาสังคมมีการจัดการภูมิปัญญา ความเชื่อ และความศรัทธาในพื้นที่จึงถือเป็นจุดเชื่อมโยงองค์พหุต่าง ๆ จากภายนอก ซึ่งประชาชนในพื้นที่ร่วมกันทำงานกับกลุ่มประชาสังคมทั้ง 4 กลุ่ม

การเข้มแข็งของกลุ่มประชาสังคมทั้ง 4 กลุ่มเกิดขึ้นจากการที่เราสามารถนำทุนทางสังคม โดยให้คนในพื้นที่รับรู้และเข้าใจการมีอยู่ของกลุ่มประชาสังคมดังกล่าวอย่างกว้างขวาง และสามารถเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกลไกขับเคลื่อนของกลุ่ม พร้อมทั้งขยายการเชื่อมโยงการเป็นเครือข่ายการทำงานกับพื้นที่อื่น ๆ เช่น จังหวัดใกล้เคียงหรือประเด็นที่ดำเนินการประเด็นเดียวกัน อีกทั้งกลุ่มประชาสังคมทั้ง 4 กลุ่มตระหนักในคุณค่าของทุนทางสังคมทั้ง 4 ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนภูมิปัญญา และทุนสถาบัน คนในกลุ่มประชาสังคมทั้ง 4 กลุ่มและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มประชาสังคมเหล่านี้จะต้องนำทุนทางสังคมมาใช้อย่างฉลาด บริหารทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีคุณค่า ดูแลรักษาทุนทางสังคมที่สำคัญของกลุ่มประชาสังคม ซึ่งมาจากชุมชนให้คงอยู่ ชุมชนเห็นพ้องต้องกัน สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนและแก้ปัญหาชุมชนได้ตามเป้าหมายที่ชุมชนต้องการ

ทุนทางสังคมของกลุ่มประชาสังคมพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีหัวใจสำคัญอยู่ที่การใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมเป็นกลไกสร้างให้กลุ่มประชาสังคมมีการเคลื่อนไหวที่เข้มแข็งและส่งผลต่อการทำให้ชุมชนอยู่ได้อย่างยั่งยืน และการพัฒนากลุ่มประชาสังคมทั้ง 4 กลุ่ม ที่ประชาชนคนธรรมดา กลุ่มคนที่เป็นชาวบ้านธรรมดา สามัญชนคนธรรมดาสามารถสร้างกลุ่มที่มีส่วนร่วมและแสดงออกถึงระบบของการจัดการโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ของภูมิปัญญา วัฒนธรรม ความเชื่อ ความศรัทธา ทรัพยากรธรรมชาติ

ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของกลุ่มประชาสังคมในพื้นที่สุราษฎร์ธานี

ที่มีอยู่เดิม และการยกระดับความสำคัญของประชาชน ซึ่งถือเป็นการสร้างกลุ่มประชาชนสังคมที่มีทุนทางสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืนนั่นเอง แต่ถ้าเมื่อใดทุนทางสังคมล่มสลาย กลุ่มประชาสังคมไม่เข้มแข็ง ทำงานไม่บูรณาการ ชุมชนอาจล่มสลาย

แต่ถ้าทุนทางสังคมมีการพัฒนาต่อยอดอย่างต่อเนื่อง ใช้การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานที่สำคัญ กลุ่มประชาสังคมก็จะเข้มแข็งพร้อมเป็นกลไกที่ช่วยสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมในกระบวนการของชุมชนท้องถิ่นเพื่อปรับเปลี่ยนจากประชาชนธรรมดา ๆ มาเป็นประชาชนผู้กระตือรือร้น ความผูกพันและสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมเพื่อนำไปสู่การบูรณาการชุมชนให้เกิดความยั่งยืนต่อไป ซึ่งเป็นไปตามข้อเสนอแนะผ่านการออกแบบ Model “ตัวแบบการนำใช้ทุนทางสังคมเพื่อพัฒนาสู่กลุ่มประชาสังคมในพื้นที่สุราษฎร์ธานี” ดังนี้

ตัวแบบการนำใช้ทุนทางสังคมเพื่อพัฒนาสู่กลุ่มประชาสังคมในพื้นที่สุราษฎร์ธานี

แผนภาพที่ 1 : ตัวแบบการนำใช้ทุนทางสังคมเพื่อพัฒนาสู่กลุ่มประชาสังคมในพื้นที่สุราษฎร์ธานี

จะเห็นได้ว่ากลุ่มประชาสังคมในพื้นที่ ทั้ง 4 กลุ่มที่เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่อาศัยพลังของทุนทางสังคมและพลังของภาคประชาชนในการจัดการพื้นที่ของตนเอง ก่อเกิดกระบวนการสร้างความยั่งยืนของชุมชนที่อาศัย องค์ความรู้ทุกด้าน โดยเฉพาะ ทุนทางสังคม คือ ทุนมนุษย์ ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และทุนสถาบันที่เน้นการถ่ายทอดองค์ความรู้จากกลุ่มเครือข่าย การมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชน เห็นภูมิอัตลักษณ์ของกลุ่มประชาสังคมทั้ง 4 กลุ่มอย่างชัดเจน จึงทำให้ชุมชนเกิดความเป็นปึกแผ่น มีความมั่นใจ มีความเชื่อมั่น มีศักยภาพในการพัฒนา มีการทำงานในระบบเครือข่าย ซึ่งเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ สิทธิและอำนาจของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจังหวัดสุราษฎร์ธานี. (2557). **แผนพัฒนาจังหวัดสุราษฎร์ธานี (พ.ศ. 2557 – 2560)**. สุราษฎร์ธานี : สำนักงานจังหวัดสุราษฎร์ธานี.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอบาร. (2543). **วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์และความเป็นอื่น**. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยและผลิตตำรามหาวิทยาลัยเกริก.
- _____. (2545). **ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนรูปแบบใหม่**. กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- ทรงฤทธิ์ ทองมีขวัญ และคณะ. (2559). **ทุนทางสังคมกับความมั่นคงทางอาหารในชุมชนชนบท : กรณีตำบลควนรู ออำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา**. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสารคาม**. 35(2), 324 - 335.
- ธเนศ อารมณ์สุวรรณ และชูชัย ศุภวงษ์. (2539). **ประชาสังคม : พัฒนาการและนัยยะแห่งอนาคต**. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- พรชัย ตรีภูวราพันธ์. (2549). **ทุนทางสังคมและแบบแผนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชน**. กรุงเทพฯ : สถาบันสัญญาธรรมศักดิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของกลุ่มประชาสังคมพื้นที่สุราษฎร์ธานี

- ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. (2542). **ชุมชนเข้มแข็ง ทุนทางสังคมของไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมและธนาคารออมสิน.
- แมทธิวส์ เดวิด. (2540). มุมมองประชาสังคมด้านเศรษฐศาสตร์. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- วชิตา นินวน และชนิภา ชูสุข. (2557). ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของชุมชนในตำบลหนองแรด อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**. 33(5), 111 - 121.
- วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์. (2548). **ทุนทางสังคม**. กรุงเทพฯ : โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- สินาด ตรีวรรณไชย. (2548). **ทุนทางสังคม : ความหมายและความสำคัญ**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.prachatai.com/journal/2005/01/2262>. [2559, มิถุนายน 15].
- สุวรรณณี คำมั่น และคณะ. (2552). **กรอบการนำเสนอแนวปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและหลักการทำงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุทธิวรรณ สุขศรีตากุล. (2552). **การสำรวจระดับทุนทางสังคมของบุคคลในชนบทไทย : กรณีศึกษาบ้านละว้า หมู่ที่ 7 ตำบลวัดเพลง อำเภовัดเพลง จังหวัดราชบุรี**. นครปฐม : วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อาทิตย์ บุคตาดวง และสุพรรณิ ไชยอำพร. (2555). **ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม**. **วารสารสมาคมนักวิจัย**. 17(1), 29 - 41.
- เอนก นาคบุตร. (2545). **ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม.

บุคลากรกรม

เกียะละลี มีสิทธิ์ ผู้ประสานงานมูลนิธิรักษไทย ประจำจังหวัดสุราษฎร์ธานี (ผู้ให้สัมภาษณ์)
ศิริพร เพ็งจันทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 200 / 3 - 4 หมู่ 5 หมู่บ้านเอกธานี
ถนนเลี้ยวเมือง ตำบลมะขามเตี้ย อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. เมื่อวันที่
12 มิถุนายน 2559.

ประวิณ จุลภักดี หัวหน้าโครงการประสานความร่วมมือเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟู
ทรัพยากรป่าไม้ (ผู้ให้สัมภาษณ์) ศิริพร เพ็งจันทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่
173 / 3 หมู่ 1 ตำบลมะขามเตี้ย อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. เมื่อวันที่
16 มิถุนายน 2559.

ประสิทธิ์ เชื้อเอี่ยม หัวหน้ากลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนเพื่อเพิ่มปริมาณปูเป็ยว
(ผู้ให้สัมภาษณ์) ศิริพร เพ็งจันทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ณ ที่ทำการกลุ่มอนุรักษ์ป่าชาย
เลนเพื่อเพิ่มปริมาณปูเป็ร็ยว ตำบลเสม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี.
เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2559.

ภัสรา รุ้พันธ์ ผู้ประสานงาน กลุ่มชุมชนสร้างสรรค์ (ผู้ให้สัมภาษณ์) ศิริพร เพ็งจันทร์
(ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 7/7 หมู่ 5 ตำบลบางกุ้ง อำเภอเมือง จังหวัด
สุราษฎร์ธานี. เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2559.